

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**Барномаи таълими аз фанни
ГЕОГРАФИЯ
(барои синфҳои 6-9-уми муассисаҳои
таҳсилоти миёнаи умумӣ)**

**Душанбе
2020**

Барномаи таълими фанни “География” барои
синфҳои 6-9-уми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи
умумӣ – Душанбе–2020, 56 сах.

Таҳиягарон: Муҳаббатова Х,
Акобиров Ш., Самиев А.

МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ ОМЌЗИШИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯ

Азхуд намудани донишҳои географӣ оид ба табиат, ягонагии ҷаҳони пурасрор, гуногунӣ ва динамикаи тағйирёбандагии он, алоқамандии табиат, аҳоли ва хоҷагӣ дар сатҳи ҳудудҳои алоҳида, ҷанбаҳои географии мушкilotҳои глобалии башар ва роҳҳои ҳалли онҳо, усулҳои омӯзиши фазои географӣ, гуногунии объектҳо ва равандҳои он **мақсади** асосии омӯзиши фанни география мебошад.

Объекти омӯзиши фанни география азхудкунии малакаҳо дар самти омӯзиши табиат, аҳоли ва хоҷагӣ, омезиш додани равишҳои глобалӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ оид ба тавсифу таҳлили раванд ва зухуроти табиӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва геозкологӣ аст.

Ташаккули завқи қобилияти маърифатӣ, зеҳнӣ ва эҷодии хонандагон тавассути шиносӣ бо хусусиятҳои муҳими географии маҳалли зисти худ, ҷаҳон, минтақаҳо ва кишварҳои бузурги он **вазифаи омӯзиши фанни география** ба шумор мераванд.

Таълими ин фан хонандагонро дар руҳияи ватандӯстӣ, башардӯстӣ, таҳаммулпазирӣ, эҳтиром ба таъриху фарҳанги кишвари худ ва дар ин замина эҳтиром гузоштан ба фарҳанг, анъана ва урфу одати халқҳои дигар, ҳифзи муҳити зист тарбия намуда, дар раванди ҳаёт ва фаъолияти ҳаррӯза истифода бурдани дониш, малака, иттилоот ва усулҳои гуногуни таҳлилҳои географиро меомӯзонанд.

Дарёфт ва истифодаи маълумоти географӣ, харитаҳо, маводи омӯрӣ, системаҳои иттилоотии географӣ ва захираи Интернет барои арзёбии дурусти масъалаҳои муҳимтарини иҷтимоӣ-иқтисодии ҳаётӣ дар ҷаҳони муосир, вазъи геополитикӣ ва геозқисодии Тоҷикистон, кишварҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, тамоюлҳои имконпазирӣ рушди онҳо мусоидат менамояд. Дар баробари ин, хонандагон хусусиятҳои географии кишвари худ, минтақа ва мамлакатҳои ҷаҳонро дар шароити рушди босуръати сайёҳӣ ва туризми байналхалқӣ, телекоммуникатсия ва муоширати ҳамешагӣ маҳз тавассути ҳамин фан меомӯзанд.

Омӯзиши фанни география дар баланд бардоштани завқи донишандӯзӣ, тақвияти ҳофизаи фарҳангӣ, суҳанварию суҳандонӣ, арҷ гузоштан ба арзишҳои миллию фарҳангии миллату халқиятҳои кишвари худ ва мамлакатҳои ҷаҳон, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳкими эҳсоси ҳудодоҳию ҳудудиноӣ, бой гардонидани захираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ ва фаъолгардонии доираи

донишҳои географӣ ва ташаккулёбии салоҳиятҳои хонандагон нақши муҳим дорад.

Аз ҳамин сабаб, бо дарназардошти тақозои ҷаҳони муосир омӯзиши фанни география имконият фароҳам меовардад, ки хонанда дорои тафаккури баланди эҷодию интиқодӣ ва босалоҳият буда, дар тазодҳои ҳаёти имрӯза рақобатпазир бошад.

Натиҷаи асосии омӯзиши фанни география на танҳо ташаккули дониш, малака ва маҳорати хонандагон, инчунин рушди мачмӯи салоҳиятҳои марбут ба соҳаҳои зехнӣ, ҷамъиятӣ-сиёсӣ, иртиботӣ (коммуникативӣ), иттилоотӣ ва дигар соҳаҳо мебошад.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИИ ФАННИ ГЕОГРАФИЯ БАРОИ СИНФИ VI

Соати умумии чудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 72 соат

МУҚАДДИМА (1 соат)

География ҳамчун илм. География чиро меомӯзад. Инсон Замиро чигуна омӯхт. Замин дар системаи Офтобӣ. Асосгузори илми география. Географияи табиӣ ва иқтисодӣ. Аҳамияти омӯзиши география даро фаъолияти хоҷагии инсон.

БОБИ I. ТАСАВВУРОТ ВА ДОНИШҲОИ ГЕОГРАФИ ДАР БОРАИ ЗАМИН. (4 соат)

Табиати сатҳи Замин ва сабабҳои муҳталифи пайдоиши он, зисту сукувати аҳоли, фаъолияти хоҷагидорӣ аҳоли, инкишофи донишҳои географӣ дар бораи Замин, тасаввуроти одамони қадим дар бораи Замин, харитаи олами Птолемей, исботи курашаклии Замин аз ҷониби Арасту, «Атласи исломӣ» Абӯзубайди Балхӣ, Абӯалӣ ибни Сино, глобуси Абӯрайҳони Берунӣ, кашфи Амрико аз ҷониби Христофор Колумб, аввалин саёҳати гирди олами Фернан Магеллан, саёҳати Н. М. Пржевальский, саёҳати Мирзо Сирочи Ҳаким, Носири Хусрав, Аҳмади Дониш, Ҳочӣ Юсуф Мирфаёзов, Фозилбек Қосимбеков ва дигарон. Глобуси Беҳайм.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳуми фанни география, мавқеи фанни география дар омӯзиши ҳодисаҳои табиат, тасаввуроти одамони қадимро оид ба шакли андозаи замин, ҳато будани тасаввуроти одамони қадимро оид ба ин масъала, саҳми мутафаккирони Шарқ дар пешрафти илми география, таърихи кашфи қитъаҳои дигари олам, санаи он ва номи саёҳатчиён, дар бораи шакл ва табиати Замин, тағйироти он дар замонҳои қадим, мисолҳои тадқиқоту мушоҳидаҳои ҳозираи географӣ (экспедитсияҳо ва мушоҳидаҳои доимӣ).

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- бо асбобҳои оддитирини географӣ ва табиноти онҳо шинос гардад;
- расмҳои гуногуни китобро дар васеъ омӯхтани мавзӯҳо корбаст карда тавонад;
- тарзи мақсадноки истифодаи китоби дарсиро аз худ намояд ва онро тозаю покиза нигоҳ дорад.

БОБИ II. НАҚША ВА ХАРИТА (14 соат)

Мавзӯи 1. Нақша ва харита (3 соат)

Аҳамияти омӯзиши нақша ва харита. Тасвири маҳал дар нақша ва намудҳои он (расм, аэрофотосурат, сурати аз кайҳон бардошташуда), аломатҳои шартӣ дар нақшаи маҳал, миқёс ва намудҳои он (миқёси ададӣ, миқёси хаттӣ ва номӣ). Фарқи нақша аз харита. Аломатҳои шартии нақша ва харитаҳо. Намудҳои харитаИстифодаи нақша ва харита дар фаъолияти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми нақшаи маҳал, миқёс, намудҳои миқёс, миқёси ададӣ, миқёси хаттӣ ва номӣ, тафовути тасвири маҳал дар расм, сурати аз кайҳон гирифташуда, аломатҳои шартии харитаҳои топографӣ, усулҳои ифодаи баландии мутлақи нуктаҳо бо рақам ва хатҳои уфуқӣ.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯи нақша самт, масофа, мавзёҳои маҳал ва баландии мутлақи нуктаҳои алохидаро муайян карда тавонад;
- дар маҳал самтҳоро муайян кунад;
- бо усули назардид нақшаи маҳалро кашида тавонад;
- харитаи табииро хонда тавонад;
- бо асбобҳои нишондихандаи самт кор карда тавониста, бо усули назардид нақшаи маҳалро кашида тавонад.

Мавзӯи 2. Самтбӯи дар нақша ва маҳал – 2 соат

Маҳал. Уфуқ ва тарафҳои он. Муайян намудани самтҳои уфуқ дар маҳал. Азимут ва муайян намудани азимут дар маҳал. Тартиб додан ва истифодаи нақшаи маҳал дар фаъолияти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои маҳал, уфуқ, румб, самтбӯи, азимут ва воситаҳои усулҳои гуногуни самтбӯро дар маҳал.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- дар маҳал самтҳоро муайян карда тавонад;
- тарафҳои уфуқро дар харита ва нақша муайян карда тавонад;
- аз рӯи азимут ҳаракат карда тавонад.

Кори амалӣ

1. Тартиб додани нақшаи бинои мактаб бо миқёс.
2. Аз рӯи нақшаи маҳал азимутҳоро муайян намоед.
3. Бо усули назардид ба нақша гирифтани маҳал.

БОБИ III. НОҲАМВОРИҲОИ САТҲИ ЗАМИН – 2 соат

Мавзӯи 3 . Баландии нисбӣ ва мутлақ

Баландии нисбӣ ва мутлақ, муайян намудани баландиҳои нисбӣ ва мутлақ, тасвири ноҳамвориҳои сатҳи Замин (релеф), хатҳои уфуқӣ, чен кардани масофа, сураткашии маҳал, тайёри ба сураткашии маҳал, сураткашии қутбӣ ва маршрути.

Хонанда бояд инҳоро донад:

Релеф, баландиҳои нисбӣ ва мутлақ, хатҳои уфуқӣ, Сураткашии назардид, қутбӣ ва маршрути.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- баландии нисбӣ ва мутлақ муайян карда тавонад;
- дар маҳали зисти худ кадом намудҳои релеф вучуд доранд муайян карда тавонад ва дар ҳаёт истифода барад;
- сураткашии қутбӣ ва назардидро иҷро карда тавонад;
- аз ӯҳдаи ҳамагуна ҳисобкуниҳо оид ба баландиҳои нисбӣ ва мутлақ, иҷрои машқу супоришҳо барои тавонад.

БОБИ IV. ГЛОБУС ВА ХАРИТА - 5 соат

Мавзӯи 4. Замин: Шакл ва бузургии он

Шакл ва андозаи Замин. Глобус - тамсилаи Замин. Глобусҳои Абурайҳонӣ Берунӣ, Мартин Бехайм, Мирзо Улуғбек, олимони рус ва Ҳочӣ Юсуф Мирфаёзов. Харитаи географӣ. Пайдоиши харитаҳо ва давраҳои гуногуни сохтани харитаҳо. Шабакаи дараҷадор (шабакаи градусӣ) дар глобус ва харитаи географӣ, тафовути тасвири меридианҳо ва параллелҳо дар онҳо. Координатҳои географӣ - арз ва тӯли географӣ. Аломатҳои шартӣ ва миқёси харитаи табиӣ нимкураҳо ва дигар харитаҳои мактабӣ. Хусусиятҳои тасвири сатҳи замин дар онҳо, ҷадвали баландӣ ва чуқурӣ. Координатҳои географии нуқтаи аҳолинишини худ ва баландии он аз сатҳи баҳр. Тасвири баландиҳо ва пастиҳои сатҳи Замин дар харитаҳои географӣ. Маҳорати хондан, таҳлили ҳодисаҳои гуногуни табиӣ ва иқтисодӣ ва ба даст овардани донишҳои муайян оид ба ин ё он минтақа ва ноҳия бо истифодаи харитаҳои гуногун. Харитаҳои электронӣ ва бартариҳои он нисбат ба харитаҳои муқаррарӣ. Аҳамияти харита дар ҳаёти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳумҳои харита ва глобус, пайдоиши эҳтиёҷ барои сохтани глобус ва харитаҳои географӣ, қутбҳои географӣ, хатҳои шабакаи

градусӣ-хати истиво,хатҳои мувозӣ, меридианҳо, арзи географӣ, тӯли географӣ, дарозии доираи Замин, тарзҳои тасвири ноҳамвории сатҳи Замин.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- бо харита ва глобус кор карда тавонад;
- самтҳо, координатҳои географӣ ва баландии нуқтаҳоро аз рӯи харита муайян карда тавонад;
- аз харита мавқеи нуқтаи аҳолинишини худро ёбад;
- харитаро хуб хонда тавонад;
- бо таҳлили маводи харитаҳои гуногун оид ба иқлим, обҳо, релеф, олами набототу ҳайвонот, аҳоли ва фаъолияти меҳнатии он дар ин ё он минтақа маълумот дода тавонад.

Корҳои амалӣ:

3. Муайян намудани самтҳо ва координатҳои географӣ дар глобус, харитаи нимкураҳо ва харитаҳои дигар; дар харитаи контури ишора кардани онҳо, ёд додани ориши харитаи контури.

4. Дар харитаи контури аз рӯи координатҳои географӣ ишора кардани мавқеи маҳалҳои гуногуни аҳолинишин ва нуқтаи аҳолинишини худ. Иҷрои машқҳои гуногун оид ба ёфтани арз ва тӯли географӣ дар харитаҳои ҳарҳела ва гузаронидани онҳо ба харитаҳои контури.

БОБИ V. Коинот – 2 соат

Мавзеи 5. Коинот

Маълумот оид ба кайҳон, таркиби он, системаҳои ситорагӣ, ситораҳо, сайёраҳо, ҳамсафарони онҳо, кометаҳо, метеору метеоритҳо, гарду чангҳои кайҳонӣ, моддаи байни ситораҳо, пайдоиши ҷирмҳои осмонӣ ва манзумаи (системаи) Офтоб, мавқеи Замин ва дигар сайёраҳо дар манзумаи Офтоб, алоқа ва таъсири байниҳамдигарии ҷирмҳои кайҳонӣ. Назарияи геосентри ва гелиосетри. Офтоб ситораи наздиктарин ва нақши он дар мавҷудияти Манзумаи Офтоб. Сайёраи Замин, Моҳ-ҳамсафари Замин, пайдоиши Манзумаи Офтоб. Нақши Офтоб ва Моҳ ба мавҷудият ва табиати Замин.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳумҳои коинот, Системаҳои ситорагӣ, Системаи Офтоб ҷирмҳои осмонӣ, ситора, комета, сайёра, метеору метеоритҳо, таъсири мутақобилаи ҷирмҳои кайҳонӣ. Назарияҳои

геосентрӣ ва гелиосентрӣ. Мавқеи замин ва дигар сайёраҳо дар системаи Офтоб. Нақши Офтоб, Моҳ, дигар ҷирмҳои кайҳонӣ дар мавҷудият ва табиати рӯи Замин,

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- оид ба кайҳон, ҷирмҳои кайҳонӣ таъсири мутақобилаи онҳо маълумоти қавӣ дошта, пайдоиши сол ва фасдҳои солро фаҳмонида тавонад;

- бо истифодаи маводи китоби дарсӣ соли кабисаро ҳисоб ва маънидод карда тавонад;

- пайдоиши гармии зиёдро дар маркази ситораҳо маънидод карда тавонад;

- оид ба самаранок истифода бурдани нуру гармии Офтоб маълумоти пурра дошта бошад.

БОБИ VI. ҚАБАТҲОИ ЗАМИН (37 соат)

Мавзӯи 1. Геосфера (қабатҳои Замин) (1 соат)

Геосфера чист? Геосфера аз кадом қабатҳо иборат аст. Қабатҳои беруна ва дохилии Замин. Сохти дарунии Замин, ядро (мағз), мантия, қишри замин.

Мавзӯи 2. Литосфера (10 соат)

Қабатҳои литосфера. Усулҳои омӯзиши қишри замин. Ҷинсҳои таркиби қишри Замин. Минералҳо ва ҷинсҳои кӯҳӣ. Ҷинсҳои кӯҳии магмавӣ, тахшинӣ ва метаморфӣ. Ҳаракати қишри Замин. Ҳаракати амудӣ ва уфуқии қишри Замин. Зилзила ва пайдоиши он. Сабабҳои пайдоиш ва минтақаҳои асосии паҳншавии зилзила дар сатҳи хушкӣ ва қабри уқёнус. Зарари зилзила ва мисолҳо оид ба ин ҳодиса дар тӯли қарнҳо. Ақидаҳо оид ба пешгӯии сарзании зилзила ва имкониятҳои кам кардани зарари зилзила. Фаъолияти ҷамъияти инсонӣ дар минтақаҳои серзилзила. Минтақаҳои хатарноки зилзила дар Тоҷикистон ва мувофиқ кардани фаъолияти хоҷагидорӣ бо назардошти ин ҳодиса. Омӯзиши зилзила.

Вулқонҳо, чашмаҳои гарм, гейзерҳо ва сабабҳои пайдоиши онҳо. Паҳншавии вулқон, чашмаҳои гарм, гейзерҳо дар минтақаҳои гуногуни рӯи Замин. Вулқонҳои ҳаракаткунанда ва ҳомӯшшуда. Вулқон ва ҷинсҳои вулқонӣ. Нақши вулқонҳо дар пайдоиши намудҳои гуногуни релефи сатҳи Замин. Ҳаракати вулқонҳо дар қабри уқёнус. Фаъолияти вулқонҳо дар тӯли таърихи инсонӣ ва зарари онҳо, истифодаи гармии вулқон, гейзерҳо ва чашмаҳои гарм. Ақидаи Ибни Сино, А. Берунӣ бобати инкишофи

кишри Замин. Чашмаҳои гарми Тоҷикистон: пайдоиш, паҳншавӣ ва истифодаи онҳо.

Шаклҳои асосии рельефи сатҳи Замин: кӯҳҳо, ҳамвориҳо, хамиҳо (шаклҳои рельефи Тоҷикистон ҳангоми баёни рельефи Замин мисол оварда мешавад). Тафовути кӯҳҳо ва ҳамвориҳо аз ҷиҳати баландӣ (аз Тоҷикистон мисол оварда мешавад).

Тағйир ёфтани кӯҳҳо ва ҳамвориҳо дар натиҷаи амалиёти равандҳои (омилҳои) дохилӣ ва берунӣ.

Релефи қарри Укёнусли олам. Омӯхтани қарри Укёнусли олам. Кӯҳҳои қарри Укёнусли олам. Ҳамвориҳои қарри Укёнусли олам.

Хусусиятҳои рельефи маҳалли худ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми литосфера, кӯҳҳо, ҳамвориҳо, қулла, ағба, қаторкӯҳ, кӯҳистон; шаклҳои асосии рельефи материкҳо ва қарри укёнусо. Тафовути ҳамвориҳо ва кӯҳҳои хушкӣ аз ҷиҳати баландӣ. Намудҳои ҳаракати кишри Замин. Тағйир ёфтани рельефи материкҳо ва қарри укёнусо таҳти таъсири равандҳои берунӣ; мавқеи мавзёҳои зерин дар ҳаритаи нимуқаро: вулкони Ключевская сопка; кӯҳҳо - Анд, Кордилер, Помир, Ҳимолой (қуллаҳои баландтарини онҳо); дар укёнусо - қаторкӯҳи Ломоносов, миёнаи Атлантикӣ; ҳамвориҳо - Европай Шарқӣ, пасти Амазонка, Сибири Ғарбӣ, паҳнкӯҳи Сибири Миёна, Помири Шарқӣ ва Арабистон. Хусусияти релеф, ҷинсҳои кӯҳии маҳалли худ ва сабаби пайдоиши онҳо, аҳамияти хусусиятҳои рельефи маҳалли худ барои фаъолияти хоҷагии одамон.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- ҷинсҳои таҳшинӣ ва магмавиرو аз рӯи нишонаҳои зоҳирӣ фарқ карда тавонад; -

- мавқеи географии кӯҳҳо ва ҳамвориҳо, баландии кӯҳу ҳамвориҳоро дар сатҳи хушкӣ ва чуқуриҳои укёнусо нишон дода тавонад;

- дар ҳаритаи контурӣ кӯҳҳо ва ҳамвориҳои калонтарини ҷаҳонро ишора кунад;

- тағйирёбии нишондиҳандаҳои табииро вобаста ба баландии кӯҳҳо маънидод карда тавонад.

Қорҳои амалӣ:

1. Аз рӯи ҳарита муайян кардани мавқеъ ва баландии кӯҳҳо ва ҳамвориҳо. Муайян кардани мавқеъ ва баландии кӯҳҳо ва ҳамвориҳои Тоҷикистон.

2. Дар харитаи контурӣ ишора кардан ва навиштани номи кӯҳҳо, ҳамвориҳо, вулкониҳо.

БОБИ VII. ГИДРОСФЕРА (11 соат)

Мавзӯи 3. Маълумоти умумӣ оид ба гидросфера

Гидросфера. Гардиши ҷаҳонии об ва аҳамияти он дар софу покизашии об ва гармшавии атмосфера.

Укёнуси олам ва ягонагии он, қисмҳои укёнуси олам ва сарҳадҳои он. Баҳрҳо, халиҷҳо, гулӯгоҳҳо. Харитаи укёнусо. Хушкӣ дар укёнус. Материкҳо, ҷазираҳо ва нимҷазираҳо, галаҷазира, баҳрҳо, халиҷҳо, гулӯгоҳҳо.

Тафовути ҷуқурии укёнусо, шӯрии об вамавҷудияти газҳо дар оби укёнус. Муаммои истифодабарии сарватҳои табиӣ оби укёнуси ҷаҳонӣ ва софкунии (ширинкунии) оби укёнус. Ҳаракати оби укёнус, мавҷҳои бод ва таъсири онҳо ба сохилҳои баҳру укёнусо, мадд ва ҷазр: сабаби пайдоиш, баландии мавҷ ва истифодабарии неруи мадду ҷазр. Ҷараёниҳои укёнусӣ ва сабаби пайдоиши онҳо, омӯзиши ҷараёниҳои укёнусӣ. Ҷараёниҳои калонтарини сатҳи оби укёнус ва минтақаҳои ҷойгиршавии онҳо. Ҷараёниҳои гарм ва хуноки укёнусӣ ва аҳамияти онҳо дар гуногунии иқлими рӯи Замин. Наботот ва ҳайвоноти баҳрӣ. Гуногунии олами набототу ҳайвоноти баҳрӣ ва паҳншавии онҳо дар минтақа ва ҷуқуриҳои ҳархелаи укёнуси ҷаҳонӣ ва сабаби он.

Обҳои хушкӣ. Обҳои сатҳи Замин. Дарёҳо ва қисми таркибии водии онҳо. Системаи дарё, ҳавзаи дарё, обтақсимкунак, сароб ва резишгоҳи дарёҳо, шохобҳои рост ва чапи дарёҳо. Вобастагии самт ва хусусиятҳои ҷараёни дарё ба релеф. Остонаҳо ва шаршараҳо ва сабаби пайдоиши онҳо. Намуд ва шаршараҳои калонтарини ҷаҳон ва паҳншавии онҳо дар сатҳи Замин. Физогирии дарёҳо: боронӣ, барфӣ, пиряхӣ. Серобӣ ва камобии дарёҳо дар давоми сол (фаслҳои серобӣ ва камобии дарёҳо), таъсири кӯл ва обанборҳо ба ҷараёни солони дарёҳо. Аҳамияти дарёҳо. Дарёҳои маҳали худ: физогирӣ ҷоришавии оби дарё дар давоми сол ва аҳамияти дарёҳои маҳал. Сарчашмаҳо ва ҳифзи онҳо аз ифлосшавӣ.

Кӯлҳо, ҳавзаи кӯлҳо ва пайдоиши онҳо. Шӯрӣ ва ширинии оби кӯлҳо. Хелҳои кӯл: равон ва норавон. Паҳншавии кӯлҳо дар сатҳи хушкӣ ва истифодабарии оби кӯл. Обанборҳои сунъӣ, ҳавзҳо, каналҳо ва аҳамияти хоҷагии онҳо.

Пиряхҳо: фаҳмиш, пайдоиш, хелҳо, ҳаракат, зарар ва фоидаи пиряхҳо. Паҳншавии онҳо дар рӯи Замин: пиряхҳои пӯшанда (

материкӣ ва кӯҳӣ. Пиряхҳои дорои ҳаракати харобиовар ва зарари онҳо.

Обҳои зеризаминӣ. Пайдоиш ва намудҳои онҳо. Ҷойгиршавии онҳо дар қабатҳои чинсҳои кӯҳӣ ва паҳншавии онҳо. Истифодабарии обҳои зеризаминӣ, манбаҳои ифлосшавӣ ва ҳифзи онҳо аз ифлосшавӣ.

Ҳамаи мафҳумҳои, ки дар ин мавзӯ омӯхта мешаванд, бо мисолҳои объекту ҳодисаҳои табиӣ маҳал ва ҷумҳурӣ ба ҳонандагон ба таври мушаххас фаҳмонида мешаванд.

Талабот ба дониш ва салоҳияти ҳонандагон

Ҳонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми гидросфера, гардиши хурди об, гардиши калони об, укёнус, материк, ҷазира, нимҷазира, галаҷазира, баҳр, халиҷ, гулӯгоҳ, промилл, мавҷ, суннами, мадд, ҷазр, планктон, бентос, қабатҳои обгузар, қабатҳои обногузар, оби зеризаминӣ, ҷоҳи артезианӣ, ҷашма, дарё, саргаҳ, шохоб, водии дарё, маҷрои дарё, резинҷоҳ, ҳавзаи дарё, обтақсимунак, шаршара, остона, канал, кӯл, обанбор, пиряхҳо; ҳелҳои ҳаракати об дар укёнус; ҳелҳои обҳои хушкӣ сатҳ ва зеризаминӣ; мавқеи мавзёҳо дар харита; баҳрҳо - Сиёҳ, Беринг, Миёназамин, Каспий, Сурх; гулӯгоҳ - Беринг, халиҷҳо - Бискай, Бангола; ҷазираҳо - Гренландия, Гавайя; нимҷазираҳо - Камчатка, Арабистон; ҳамӣ - Мариана; ҷараёнҳо - Голфстрим, Лабрадор; дарёҳо - Волга, Амазонка, Нил, Ому, Зарафшон, Сир; канал - Вахш; Кӯлҳо - Қарокӯл, Искандаркӯл; обанбор - Қайроққум, обҳои сатҳ ва зеризаминии маҳалли худ, истифода ва ҳифзи он.

Ҳонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯи харита нишон додан, муайян кардани мавқеи географии мавзёҳои географӣ ва дар харитаи контурӣ нишон додани онҳо;

- аз рӯи харита муайян карда тавонистани ҷуқурии укёнусҳо ва баҳрҳо, аз рӯи харита муқаррар кардани таъсири релеф ба самт ва ҷараёни дарёҳо;

- аз рӯи харита муайян кардани самти ҳаракати ҷараёнҳои укёнусӣ;

- аз рӯи харита ёфтан ва ба харитаи контурӣ гузаронидани ҷараёнҳои Укёнуси ҷаҳонӣ ва нуқтаҳои баландтарини мадду ҷазр.

Қорҳои амалӣ:

1. Тавасути миқёси харита ҷен кардани масофаи байни маҳалли худ ва баҳри наздиктарин. Аз рӯи харита муайян

намудани чуқурии укёнусо ва баҳрҳо. Дар харитаи тарҳӣ навишта ва ишора кардани номи укёнусо, баҳрҳо, ҷазираҳо ва нимҷазираҳо. Аз харита ёфта ба харитаи тарҳӣ гузаронидани кӯл ва дарёҳои калонтарини сатҳи хушкӣ, мавзёҳои калонтарини яхбандии сатҳи Замин.

БОБИ VIII. АТМОСФЕРА (13 соат)

Мавзӯи 4. Маълумоти умумӣ оид ба атмосфера

Атмосфера чист? Таркиб ва сохти атмосфера. Қабатҳои атмосфера: тропосфера, стратосфера ва қабатҳои болоӣ (мезосфера, термосфера, экзосфера). Сарҳадҳои атмосфера. Аҳамияти атмосфера. Омӯзиши атмосфера. Ақидаи олимони оид ба таркиби атмосфера. Ақидаи Ибни Сино оид ба ҳодисаҳои атмосферӣ (раъд, барқ, борон, барф, жола ва ғайра). Ҳарорати ҳавои атмосфера, ченкунии ҳарорати ҳаво, равиши шабонарӯзаи ҳарорат. Равиши солони ҳарорати ҳаво. Асбобҳои ченкунандаи ҳарорати ҳаво. Фишори атмосферӣ. Тағйирёбии фишори атмосферӣ ва сабабҳои он. Асбобҳои чен кардани фишори атмосферӣ. Тарзи омӯختани атмосфера. Роҳҳои тоза нигоҳ доштани ҳавои атмосфера. Бод ва сабабҳои пайдоиши он. Намудҳои бод. Асбобҳои ченкунандаи самт ва суръати бод, истифодаи нуруи бод.

Об дар атмосфера: буғҳои об, ҳавои аз об сершуда ва носер, намнокии нисбӣ ва мутлақ, туман ва абр, пайдоиш ва намудҳои онҳо, аҳамияти абрҳо. Боришоти атмосферӣ ва намудҳои он, пайдоиши боришоти атмосферӣ ва усули асбобҳои ченкунандаи он, шароитҳои пайдоиши боришот, тақсими ҷамъии боришоти атмосферӣ дар сатҳи Замин ва сарчашмаи асосии воридшавии буғҳои об ба атмосфера. Таъсифи ҳолати ҳаво: ҳарорат, буғи об, абрнокӣ, бориш, бод. Усулҳои муайян кардани ҳарорати миёна, самти бодҳои баргаридашуда, миқдори боришот дар зарфи шабонарӯз, моҳ, сол, бисёрсола.

Обу ҳаво: мафҳум, тағйирёбии ва сабабҳои он, пешгунии обу ҳаво. Иқлим. Мафҳуми «иқлим». Вобаста ба арзи географӣ дар сатҳи замин тақсими шудани ҳарорат ва боришот. Тропикҳо ва доираҳои қутбӣ, ҳудуди минтақаҳои равшанӣ. Рӯз ва шаби қутбӣ. Омилҳои ба иқлим таъсиррасонанда: арзи географӣ, укёнус, самти бодҳо, баландии маҳал, ҷараёнҳои укёнусӣ, релеф. Иқлимҳои баҳрӣ, континентӣ, муссонӣ. Мавқеи маҳалли худ дар минтақаи равшанӣ. Хусусиятҳои ҳосили иқлими маҳалли худ.

Кори амалӣ:

8. Мушоҳидаи обу ҳаво. Кашидани чадвали хатти қачи тағйироти ҳарорат, боришот ва диаграммаи абрнокӣ ва дигар унсурҳои иқлим.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми атмосфера, бод, боришот, обу ҳаво, иқлим. Пайдо шудани бод ва вобастагии он ба тафовути фишори атмосфера. Хелҳои асосии абр, бориш. Мавқеи минтақаҳои равшанӣ дар кураи Замин ва харита, обу ҳавои ҳоси маҳалли худ дар фаслҳои сол. Таъсири хусусиятҳои ҳоси иқлими маҳалли худ.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- обу ҳаворо мушоҳида карда тавонад;
- дар асоси маълумотҳои мушоҳида сабаби тағйирёбии обу ҳаворо шарҳ диҳад;
- ивазшавии обу ҳавои маҳалли худро сарфаҳм рафта, сабабашро фаҳмонад;
- ҳарорати миёнаро ҳисоб карда, нақшаи моҳона ва солонаи онро тартиб диҳад;
- диаграммаи абрнокӣ ва боришро тартиб дода тавонад ва тағйироти шабонарӯзии обу ҳаворо шарҳ диҳад.

Мавзӯи 5. Биосфера (2 соат)

Биосфера — муҳити ҳаёт. Гуногунии мавҷудоти зинда дар сатҳи Замин. Намудҳои организмҳои зинда. Нобаробар паҳншавии наботот ва ҳайвонот дар рӯи замин. Минтақанокии уфуқӣ ва амудӣ. Паҳншавӣ ва таъсири организмҳо ба атмосфера, литосфера, гидросфера. Омилҳои ғайризиндаи ба мавҷудоти зинда таъсиқунанда: равшанӣ, гармӣ ва намӣ. Таъсири инсон ба биосфера, наботот ва ҳайвоноти маҳалли худ. Алоқамандии организмҳои зинда бо дигар қабатҳои замин.

БОБИ IX. АЛОҚАМАНДИИ ҚИСМАТҲОИ ТАБИАТ

Мавзӯи 5. Алоқамандии қисматҳои табиат (2 соат, ҷамъбасти дониш)

Табақаи географӣ ва биосфера. Табақаи географӣ чист? Комплекси табиӣ. Шароитҳои табиӣ. Таъсири мутақобилаи табиат ва ҷамъият. Муҳити географӣ. Мувозинати қисмҳои таркибии табиат. Таъсири фаъолияти инсон ба табиат. Муҳофизати муҳити

зист. Ландшафтҳои табиӣ ва антропогенӣ. Қонуни асосии Тоҷикистон дар хусуси муҳофизати табиат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: сабабҳои тағйир ёфтани ҳаёти рустаниҳо дар давоми фаслҳои сол; таркиби биосфера; комплекси табиӣ маҳалли худ, истифода бурдан ва муҳофизати он; ошкор кардани робитаҳои қисмҳои таркибии табиат.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- ба тарзи шифоҳӣ дар бораи комплекси табиӣ маҳалли худ маълумоти умумӣ дода тавонад;
- аз ӯҳдаи ҳамагуна мушоҳидаҳо дар комплекси табиӣ маҳалли худ баромада тавонад;
- фаҳмонида тавонад, ки ба ин тағйирёбиҳо кадом омилҳо таъсир мерасонанд.

Кори амалӣ:

9. Шиносоӣ ба қисмҳои таркибии табиати маҳалли худ ва ошкор кардани робитаи байни онҳо. Тартиб додани тафсири комплекси табиӣ маҳал.

БОБИ X. АҲОЛИИ КУРАИ ЗАМИН. МАМЛАКАТҲО (4 соат)

Мавзӯи 1. Аҳолии кураи Замин (2 соат)

Пайдоиши одами соҳибхирад. Шумора ва афзоиши рӯи Замин.

Миқдори аҳолии Замин дар замони ҳозира. Мафҳуми «нажод». Нажодҳои асосӣ ва паҳншавии онҳо. Баробархукуки нажодҳо. Саъдии Шерозӣ оид ба ягонагии инсон. Саёҳати Н.Н.Миклухо-Маклай ва исботи баробархукуки нажодҳо. Маҳалҳои аҳолинишин ва шаклҳои маскуншавии аҳоли. Маҳалҳои аҳолинишин, фаъолияти хоҷагӣ ва зиндагии аҳолии маҳалли худ.

Мавзӯи 2. Мамлакатҳои ҷаҳон (2 соат)

Халқҳо ва давлатҳо. Тавсифи давлатҳо дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Мамлакатҳое, ки дар натиҷаи гурӯҳбандии мамлакатҳо аз рӯи сохти ҷамъиятиашон. Барпошавии мамлакатҳои нав ва омилҳои он. Мамлакатҳои калонтарини ҷаҳон. Тоҷикистон дар харитаи сиёсии ҷаҳон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: миқдори аҳолии Замин; нажод ва омилҳои ба пайдоиши онҳо таъсиррасонанда; усулҳои тасвири

давлатҳо ва пойтахти онҳо дар харитаи сиёсии ҷаҳон; шаклҳои асосии маскуншавии аҳолии (шаҳр ва деҳот), маҳалҳои аҳолинишин ва фаъолияти хоҷагии аҳолии маҳалли худ.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- фаҳмонида тавонад, ки чаро наҷодҳо симои зоҳирии гуногунро доранд? Кадом омилҳо ба ин гуногунӣ таъсир мерасонанд?

- аз нақшаи маҳал ва харита нуқтаҳои аҳолинишин ва пойтахти мамлакатҳо ро нишон дода тавонад.

Кори амалӣ:

10. Муқаррар намудани мавқеъ ва пойтахти давлатҳое, ки дар матни китоби дарсӣ сабт шудаанд. Муайян намудани координати пойтахти давлатҳои алоҳида, аз ҷумла Тоҷикистон.

БОБИ X. ТАБИАТ, АҲОЛИИ НОҲИЯ ВА МАҲАЛЛИ ХУД (6 соат)

Табиати маҳалли худ.

Қисмҳои таркибии табиати маҳал (релеф, обу ҳаво, ҳок наботот, ҳайвонот) ва таъсири мутақобилаи байни онҳо. Таъсири табиати маҳал ба ҳаёт ва фаъолияти хоҷагии аҳолии.

Истифодаи бурдани сарватҳои табиӣ ва тағйир додани табиати маҳалли худ. Ҷорабинҳои оид ба самаранок истифодаи бурдани табиати маҳал ва муҳофизати он.

Кори амалӣ:

11. Ҷен кардани баландии нисбӣ ба воситаи нивелири мактабӣ. Тасвири ягон дарё ё обанборе, ки дар маҳалли худ воқеъ гардидааст.

Саёҳат. Омӯштан ва шиносӣ ба шаклҳои релеф, ҷинсҳои кӯҳӣ, намудҳои ҳок, наботот, ҳайвонот, обҳои сатҳ ва зерин, вазъии истифода ва ошкор намудани дараҷаи таъсири ҷамъияти инсонӣ ба комплексҳои табиӣ, муҳофизати онҳо. Шиносӣ ба омилҳое, ки релефи маҳал ва умуман омилҳое, ки сабаби тағйирёбии комплексҳо мегарданд.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донанд: хусусиятҳои релеф, иқлим, об, ҳок ва набототи маҳалли худ. Робитаи мутақобилаи байни табиат ва фаъолияти инсон дар маҳалли худ, тадбирҳои муҳофизати табиати

маҳалли худ; муайян намудани мавқеи географии объект дар маҳал.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯи нақшаи маҳал ва харитаи топографӣ самтҳоро муайян карда тавонад;
- оид ба вазъи кунунии комплексҳои табиӣи маҳал баҳои воқеи ва хулосаи дуруст дода тавонад»
- оид ба таъсири омилҳои гуногун дар тағйирёбииҳои комплексҳои табиӣи маҳали худ ақидаашро гуяд;
- дар бораи беҳдошти вазъи табиати кишвар ақидаҳои оддитарин пешниҳод карда тавонад.

Таҷҳизоти таълимӣ

Коллексияи минералҳо ва чинҳои кӯхӣ. Кураи Замин. Моделҳо: теппаи буридашуда, боднамо, комплекси макетҳои сатҳи хушкӣ. Моделҳои серҳаракати гардиши ҷаҳонии об дар табиат. Асбобҳо барои гирифтани нақшаи маҳал ва гузаронидани саёҳат. Харитаи табиӣ: харитаи табиӣи нимкураҳо, Тоҷикистон, харитаи контурӣ, топографӣ, соҳти геологӣ, наботот ва ҳайвоноти ҷаҳон.

Атласи географии синфи VI. Суратҳои симои ҳодисаҳои муҳталифи табиат ва ҷадвали маълумотҳо.

Харитаи иҷтимоию иқтисодӣ. Харитаи сиёсии нимкураҳо. Тақвими мушоҳидаи обу ҳаво. Маводи ба сурат гирифтаи тақсимшаванда. Диапозитивҳо: Атмосфера. Обҳои хушкӣ. Укёнуи ҷаҳонӣ. Мафҳуми наҷодҳо.

Компютер, проектор, кинофилмҳо ва ғ.

Диафилмҳо: нақшаи маҳалро ҷӣ тавр бояд тартиб дод? Шаклҳои сатҳи хушкӣ. Аҳамияти укёнусҳо ва баҳрҳо барои инсон. Муҳофизати атмосфера.

Кинопорчаҳо: Зилзила, Пирияхҳо дар кӯхсор. Айсбергҳо. Кӯлҳо. Дарёҳои ҳамворӣ. Дарёҳои кӯхӣ. Остона ва шаршараҳо. Ҳосилшавӣ ва ҳелҳои абр.

Кинофилм: Мо чаро Заминро меомӯзем?

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИИ «ГЕОГРАФИЯИ МАТЕРИКҲО ВА УҚЁНУСҲО» БАРОИ СИНФИ 7

Соати умумии чудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 72 соат

МУҚАДДИМА (1 соат)

Географияи материкҳо ва уқёнусҳо чиро меомӯзад? Алоқамандии курси географияи синфҳои 6 ва 7. Курси географияи синфи 7 давоми мантиқии географияи синфи 6. Мақсаду вазифаҳои омӯзиши курси географияи материкҳо ва уқёнусҳо. Аҳамияти донишдони хусусияти материкҳо ва уқёнусҳо. Манбаҳои маълумоти географӣ.

ФАСЛИ I. ТАВСИФИ УМУМИИ КУРРАИ ЗАМИН (12 соат)

БОБИ 1. ТАВСИФИ УМУМИИ ТАБИАТИ МАТЕРИКҲО ВА УҚЁНУСҲО (12 соат)

Материкҳо, қитъаҳои олам ва давлатҳо

Қисмҳои калони хушкӣ – материкҳо ва қитъаҳо. Материкҳо ва хусусияти онҳо. Қитъаҳои олам. Хусусияти қитъаҳои олам. Фарқи материк аз қитъаҳо. Тавсифи давлатҳои ҷаҳон. Тасвири давлатҳо дар харита.

Одамон чӣ тавр курраи Заминро омӯхтанд?

Ҷамъовариҳои маълумот дар даврони қадим. Марҳилаҳои асосии ҷамъ шудани маълумот дар бораи Замин. Саҳми шахсони алоҳида дар кашфи минтақаҳои гуногуни курраи Замин. Кашфиёти бузурги географӣ. Аҳамияти кашфиётҳои географӣ.

Харита – сарчашмаи асосии маълумоти географӣ.

Фарқи харита аз нақша. Тафовути харитаҳо аз ҷиҳати миқёс (харитаҳои хурдмиқёс, миёнамиқёс ва калонмиқёс), дар бар гирифтани ҳудуд ва мазмун. Харита ҳамчун сарчашмаи маълумоти географӣ. Хатоҳои дар харита.

Минтақаҳои соатӣ дар курраи Замин.

Унсурҳои муайянкунандаи минтақаҳои соатӣ дар курраи Замин. Гуногунии вақт дар минтақаҳои алоҳидаи курраи Замин. Нақши Гринвич дар муайян кардани вақт. Вақти минтақавӣ. Вақти маҳаллӣ. Вақти декретӣ. Минтақаҳои соатӣ дар баҳро уқёнусҳо.

Назариҳои пораҳо(плитаҳо)-и литосферӣ. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавӣ.

Фарзияҳои оид ба пайдоиши материкҳо ва уқёнусҳо. Пора (плита)-ҳои литосферӣ. Платформаҳо. Минтақаҳои чиндоршавӣ

кишри Замин. Ҳаракатҳои уфуқӣ ва амудии пораҳои литосферӣ. Пайдоиши материкҳо ва уқёнусҳо.

Шаклҳои релефи Замин. Пайдоиши ҳамвориҳо ва кӯҳҳо

Шаклҳои релефи Замин. Пайдоиши ҳамвориҳо ва кӯҳҳо. Макрорелеф - барҷастагиҳои материкӣ ва ғуруҳамидаҳои уқёнусӣ. Микрорелефи Замин. Вобастагии пайдоиши кӯҳҳо ва ҳамвориҳо ба ҳаракатҳои қишри Замин ва омилҳои беруна. Ҷойгиршавии шаклҳои калони релеф дар сатҳи Замин.

Кори амалии 1. *Аз харита истифода намуда, яке аз материкҳоро тавсиф диҳед. Муқоиса намудани релефи ду материк (интиҳобӣ), сабабҳои монандӣ ва фарқияти онҳоро муайян кунед.*

Анбӯҳҳои ҳаво. Сиклонҳо ва антициклонҳо

Анбӯҳи ҳаво ва типҳои асосии он. Фишори атмосферӣ. Минтақаҳои фишори атмосферӣ. Ҳаракати анбӯҳҳои ҳаво. Фронтҳои атмосферӣ. Сиклонҳо ва антициклонҳо.

Минтақаҳои иқлимӣ қурраи Замин.

Минтақаҳои иқлим. Омилҳои иқлимҳосилкунанда. Тавсифи минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои асосӣ ва гузарандаи иқлими Замин. Фарқияти минтақаҳои гузаранда ва асосӣ. Типҳои иқлим – баҳрӣ, континенталӣ (хушкӣ)-и муътадил, континенталии хушк ва муссонӣ. Минтақаи иқлиме, ки мо зиндагӣ мекунем.

Кори амалии 2. *Тавсифи иқлим аз рӯйи харитаи иқлимӣ. 3. Муқоиса намудани хусусиятҳои иқлимии ду минтақаи иқлимӣ (интиҳобӣ). 4. Тавсифи муқоисавии минтақаҳои гуногуни иқлимии яке аз материкҳо, арзёбӣ намудани шароитҳои иқлимӣ барои ҳаётгузарониши инсон.*

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд донад: алоқамандии географияи табиӣ ва географияи материку уқёнусҳоро донанд; мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни географияи материкҳо ва уқёнусҳоро шарҳ диҳад; аҳамияти донишдони хусусиятҳои материкҳо ва уқёнусҳоро барои ҳаёти одам бо мисолҳо асоснок кунанд; тақсимоти об ва хушкӣро дар сатҳи Замин нишон диҳад; манбаъҳои маълумоти географиро номбар карда, усулҳои омӯзиш ва азхудкунии онҳоро фаҳмонанд.

Хонанда бояд соҳиби салоҳиятҳои зерин шавад

- материк ва қитъаҳои оламро дар харита нишон дода тавонанд;
- оид ба ҷазираҳои, ки пайдоиши материкӣ, вулкани ва марҷонӣ доранд, мисолҳо оварда тавонанд;
- аз харита истифода намуда, маълумот дода тавонанд;
- харитаҳои хонда таҳлил карда тавонанд.

Гидросфера. Укёнуи ҷаҳонӣ-қисми асосии гидросфера

Оби укёнуи Ҷаҳонӣ. Об манбаи ҳаёт ва моддаи аз ҳамма пахншудатарин дар Замин. Нақши укёнус дар ҳаёти Замин. Обҳои укёнуи Ҷаҳонӣ. Хосияти оби укёнус. Ях дар укёнус. Анбӯҳи об. Ҳаракати оби укёнус – ҷараёнҳо. Укёнус ҳамчун муҳити зист. Алоқамандии укёнус бо атмосфера ва қисми хушкӣи Замин.

Минтақаҳо (зонаҳо)-и табиӣи қураи Замин

Минтақаҳои географӣ ва зонаҳои табиӣ. Қонуниятҳои ҷудо намудани қаламравҳо ба минтақаҳои (зонаҳои) табиӣ: зонаҳои табиӣи минтақаҳои экваторӣ ва субэкваторӣ, зонаҳои табиӣи минтақаҳои тропикӣ ва субтропикӣ, зонаҳои табиӣи минтақаҳои муътадил, зонаҳои табиӣи минтақаҳои географии субарктикӣ ва субантарктикӣ, зонаҳои табиӣи минтақаҳои арктикӣ ва антарктикӣ. Минтақаҳои баландӣ. Фаъолияти аҳоли дар минтақа (зона)-ҳои табиӣ.

Аҳолии қураи Замин. Халқҳо ва наҷодҳо

Шумораи аҳоли. Ҷойгиршавии аҳоли дар сайёраи Замин. Минтақаҳои асосии маскуншавии аҳоли. Наҷодҳо дар рӯи Замин. Халқҳои қураи Замин. Динҳо. Динҳои ҷаҳонӣ ва миллӣ.

Кори амалии 5. *Тавсифи муқоисавии шумора, зичӣ ва динамикаи аҳолии материкҳо ва давлатҳои алоҳидаи ҷаҳон.* **6.** *Дар харитаи тарҳӣ гузаронидани калонтарин миллатҳо, хурдтарин халқиятҳо, шаҳрҳои бузургӣи ҷаҳон.*

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд донад: тақсимои об ва хушкӣро дар сатҳи Замин нишон диҳад; минтақаҳо (зонаҳо)-и табиӣро номбар мекунад; Аҳамияти минтақа (зона)-ҳои табиӣро барои фаъолияти инсон шарҳ медиҳад. Сабаби вобаста ба арз ва баландӣ тағйир ёфтани минтақаҳои табиӣро шарҳ медиҳад; хусусиятҳои пахншавии аҳолии мефаҳмонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳиятҳои зерин шавад

- аҳамияти донишҷӯи хусусиятҳои материкҳо ва укёнусҳоро барои ҳаёти одам бо мисолҳо асоснок карда тавонад;

- минтақаҳои асосии сокиншавии аҳолии ҷаҳонро номбар карда тавонад;

- хусусияти ивазшавии минтақаҳои табиӣро аз рӯи расм ва харитаҳои мавзӯӣи нишон дода фаҳмонад;

- оид ба роҳҳои асосии пахншавии аҳоли дар материк ва минтақаҳои ҷаҳон, ноҳияҳои асосии маскуншавии аҳоли, наҷодҳо ва халқиятҳои қураи Замин маълумот дода, ба кадом наҷод дохил шудани халқи худро гӯяд;

- географияи динҳои ҷаҳониرو фаҳмонад;
- баъзе давлатҳои сермиллати ҷаҳонро аз харита нишон дода тавонад.

ФАСЛИ II. ТАВСИФИ МИНТАҚАВИИ КУРАИ ЗАМИН (50 соат)

БОБИ 2. ТАВСИФИ УЌЁНУСҲО (5 соат)

Уқёнусҳои ҷаҳон. Масоҳати ишғолкардаи уқёнусҳо нисбати материкҳо.

Уқёнуси Ором. Хусусият ва мавқеи географии уқёнуси Ором. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнус. Релефи қарр. Иқлим ва обҳои уқёнус. Ҷараёнҳои уқёнуси Ором. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣи уқёнуси Ором. Уқёнусия. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ.

Уқёнуси Атлантик. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Атлантик. Релефи қарри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ дар уқёнуси Атлантик.

Уқёнуси Ҳинд. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Ҳинд. Релефи қарри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ дар уқёнуси Ҳинд.

Уқёнуси Яхбастаи Шимолӣ. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Яхбастаи Шимолӣ. Релефи қарри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Ҳифзи табиати Арктика.

Кори амалии 7. *Вазифаҳои нақлиётӣ, ишқори моҳӣ, фарогатӣ ва дигар хусусиятҳои яке аз уқёнусҳоро муайян намуда, дар харитаи тарҳӣ онҳоро гузаронед (интиҳобӣ).* **8.** *Аз харита ва дигар манбаҳои маълумот истифода намуда, оид ба хусусият, мавқеи географӣ, табиат ва сарватҳои табиӣи яке аз ҷазираҳои бузург маълумот диҳед (интиҳобӣ).*

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донанд: уқёнусҳоро аз харита нишон медиҳад;

мавқеи уқёнусҳоро нисбат ба материкҳо шарҳ дода, оид ба таърихи тадқиқоти онҳо маълумот медиҳад; хусусиятҳои релефи қарри уқёнусҳоро шарҳ дода, самти ҳаракати ҷараёнҳоро дар

укёнус аз харита нишон медиҳад, хусусияти онҳоро мефаҳмонад; аҳамияти укёнушоро барои хочагии одамон шарҳ медиҳад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- атрофи мафҳумҳои асосии мавзӯҳои омӯхтааш оид ба укёнушо бо ҳамсинфони худ муҳокимаронӣ карда тавонад;
- ба масъалаҳои баҳсталаб бо истифода аз харита, атлас ва дигар сарчашмаҳо ҷавоб дода тавонад;
- донишҳои худро оид ба омӯзиши укёнушо дар раванди ҳайёт истифода бурда тавонад.

БОБИ 3. ТАВСИФИ МАТЕРИКҲО.

МАТЕРИКИ АВРУОСИЁ (12 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Авруосиё. Мавқеи географӣ. Авруосиё бузургтарин материк. Нуктаҳои канорӣ. Қитъаҳо дар материк. Тарҳи соҳилҳо. Таърихи тадқиқоти материки Авруосиё.

Соҳти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии Авруосиё. Соҳти геологӣ материк. Релйефи материк. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавии материки Авруосиё. Шаклҳои асосии релйефи материк. Вобастагии пайдоиши шаклҳои асосии релйеф бо соҳти қишри Замин. Нохияҳои зизила ва вулқонҳо. Сарватҳои зеризаминӣ.

Иқлими Авруосиё. Омилҳои иқлимҳосилкунандаи материк. Минтақаҳои иқлимӣ материк. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои хунуктарин, гармтарин, камбориштарин ва сербориштарини материк. Таъсири иқлим ба фаъолияти хочагии инсон. Харитаи иқлимӣ материк.

Обҳои дохилии Авруосиё. Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои материк. Речаи дарёҳо. Аҳамияти дарёҳо. Кӯл ва ботлоқҳо, аҳамияти онҳо. Каналҳо, обанборҳо ва обҳои зеризаминии материк, аҳамияти онҳо. Яхбандии ҳозира ва бисёрсола дар материк.

Зонаҳои табиӣи Авруосиё. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣи материки Авруосиё – зонаи биёбонҳои арктикӣ, тундра, бешатундра, беша, башадашт, дашт, нимбиёбон ва биёбон. Зонаи табиӣи субтропикӣ, тропикӣ. Зонаи бешаҳои экваторӣ. Зонаҳои табиӣ дар минтақаҳои баландӣ. Масъалаҳои ҳифзи табиат дар материки Авруосиё.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк. Халқият ва миллатҳои материк. Шумора ва ҷойгиршавии аҳоли. Тарқиби

аҳоли. Давлатҳои материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯи масоҳат, шакли хоҷагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Давлатҳои қитъаи Аврупо. Давлатҳо дар қитъаи Аврупо. Харитаи сиёсии Аврупо (Аврупои Шимолӣ, Аврупои Миёна, Аврупои Ҷанубӣ, Аврупои Шарқӣ). Шумораи давлатҳои Аврупо. Ташаққулиҳои давлатҳои Аврупо. Фарқияти давлатҳо аз рӯи қаламрав ва шумораи аҳоли. Халқияту миллатҳо ва динҳо. Давлатҳои гуногунмиллат ва якмиллата. Фарқияти давлатҳои Аврупо аз рӯи дараҷаи тараққиёти хоҷагӣ.

Давлатҳои қитъаи Осиё. Давлатҳо дар қитъаи Осиё. Харитаи сиёсии Осиё (Осиёи Ҷанубу Ғарбӣ, Осиёи Шарқӣ, Осиёи Ҷанубӣ, Осиёи Ҷанубу Шарқӣ). Шумораи давлатҳои Осиё. Ташаққулиҳои давлатҳои Осиё. Фарқияти давлатҳо аз рӯи қаламрав ва шумораи аҳоли. Халқияту миллатҳо ва динҳо. Давлатҳои гуногунмиллат ва якмиллата. Фарқияти давлатҳои Осиё аз рӯи дараҷаи тараққиёти хоҷагӣ.

Иттиҳоди давлатҳои мустақил (ИДМ). Ташкилшавии ИДМ. Давлатҳои аъзои ИДМ. Хусусияти географии давлатҳои ИДМ. Табиати ИДМ.

Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон – ҷумҳурии соҳибистиклол. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳайати ИДМ. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Хоҷагӣ. Муносибатҳои давлатҳои ИДМ дар замони муосир. Нақши Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои байналмиллалӣ (глобалӣ).

Кори амалии 9. *Тартиб додани каталоги (номгӯи забонҳо) халқҳои Авруосиё вобаста ба гурӯҳи забонҳо.* **10.** *Давлатҳои Британияи Кабир, Фаронса ва Олмонро тавсифи муқоисавӣ намоед.* **11.** *Давлатҳои қитъаи Осиёро вобаста ба аломатҳои табиӣ-иқтисодии гурӯҳбандӣ намоед.*

БОБИ 4. МАТЕРИКИ АМРИКОИ ШИМОЛӢ (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материк. Мавқеи географӣ. Масоҳат. Тарҳи сохилҳо. Нуктаҳои канорӣ. Таърихи кашфиётҳои материки Амрикои Шимолӣ. Кашфиёти викингҳо ва Христофор Колумб. Тадқиқоти материк баъд аз Колумб.

Сохти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии материк. Амрикои Шимолӣ чӣ тавр ба вучуд омад? Соҳти тектоникӣ. Платформаи Амрикои Шимолӣ. Давраҳои геологӣ. Минтақаҳои чиндоршавии материк. Барҷастагӣҳо ва пастҳои материк. Релйеф. Нуктаи баландтарин ва пасттарини материк. Сарватҳои зеризаминии материк.

Иқлими Амрикои Шимолӣ. Омилҳои иқлимхосилкунанда. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Тақсимоти гармӣ, рӯшноӣ ва боришот дар минтақаҳои иқлимии материк. Ходисаҳои нохуши табиӣ ва бодҳои маҳаллӣ (тӯфонҳо, гирдобҳо). Харитаи иқлимии материк.

Обҳои дохилии материки Амрикои Шимолӣ. Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои материк (ҳавзаи укёкуси Атлантик, укёкуси Яхбастаи Шимолӣ, укёкуси Ором). Речаи дарёҳо. Аҳамияти дарёҳо барои хоҷагии халқ. Кӯлҳо. Аҳамияти кӯлҳо. Яхбандии ҳозира дар материк.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣ материки Амрикои Шимолӣ. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Фарқияти зонаҳои табиӣ материк аз рӯйи хусусиятҳои релеф, иқлим, наботот ва ҳайвонот. Зонаҳои табиӣ дар минтақаҳои баландӣ. Таъсири ғайолияти инсон ба зонаҳои табиӣ. Масъалаҳои ҳифзи табиат дар материк.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк. Ташаккулёбии аҳолии материк. Шумораи аҳоли. Паҳншавии аҳоли дар қаламрави материк. Аҳолии ҳозира. Халқу миллатҳои маскуни материк. Давлатҳо дар материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯйи масоҳат, шакли хоҷагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Иёлоти Муттаҳидаи Амрико. ИМА –пуриктидортарин давлати дунё. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Сохти хоҷагӣ.

Канада. Мавқеи географӣ. Табиат ва сарватҳои табиӣ. Хусусиятҳои аҳоли. Сарватҳои табиӣ ва хоҷагӣ.

Мексика. Мавқеи Мексика дар Амрикои миёна. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ. Сохти хоҷагӣ.

Кори амалии 12. *Харитаи табиӣ Амрикои Шимолро истифода намуда, сарватҳои табиӣ асосии Канада, ИМА ва Мексикаро тавсиф диҳед.* **13.** *Хусусиятҳои ҷойгиришавии аҳоли, мавқеи географӣ ва банақшагирии бузургтарин шаҳрҳои Канада, ИМА ва Мексикаро муайян намоед.*

БОБИ 5. МАТЕРИКИ АМРИКОИ ҶАНУБӢ (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Амрикои Ҷанубӣ. Материки Амрикои Ҷанубӣ дар кадом нимқурра ҷойгир шудааст? Сарҳади географӣ. Масоҳат. Нуқтаҳои канорӣ ва тарҳи сохилҳо. Мавқеи географӣ. Кашф ва тадқиқоти материки Амрикои Ҷанубӣ. Саҳми Х. Колумб, Америго Веспучӣ ва дигарон дар кашфи материк.

Сохти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии материк. Пайдоиши материк ва сохти қишри Замин. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавӣ. Давраҳои геологӣ ташаккулёбии материк. Релефи материки Амрикои Ҷанубӣ. Нуқтаи баландтарин ва пасттарини материк. Сарватҳои зеризаминӣ.

Иқлими Амрикои Ҷанубӣ. Омилҳои иқлимҳосилкунанда. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои хунуктарин, гармтарин, камбориштарин ва сербориштарини материк. Таъсири иқлим ба фаъолияти хоҷагии аҳоли. Харитаи иқлимии материк.

Обҳои дохилии материки Амрикои Ҷанубӣ. Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои асосӣ. Реҷаи физогии дарёҳо. Аҳамияти дарёҳо барои хоҷагӣ. Кӯлҳо. Аҳамияти кӯлҳо. Яхбандҳои ҳозира.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣ материки Амрикои Ҷанубӣ. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Фарқияти зонаҳои табиӣ материк аз рӯи хусусиятҳои релйеф, иқлим, наботот ва ҳайвонот. Минтақанокӣ дар Анд. Таъсири фаъолияти хоҷагии инсон ба зонаҳои табиӣ. Масъалаҳои ҳифзи табиат дар материки Амрикои Ҷанубӣ.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк. Аҳоли ва халқҳои материки Амрикои Ҷанубӣ. Маскуншавии аҳоли. Фарқияти халқҳои материки Амрикои Ҷанубӣ аз рӯи тарзи зиндагӣ. Давлатҳои материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯи масоҳат, шакли хоҷагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Бразилия. Бразилия – давлати калонтарини материки Амрикои Ҷанубӣ. Мавқеи географӣ. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Сохти хоҷагӣ.

Аргентина. Мавқеи географӣ ва таърихи маскуншавии аҳолии Аргентина. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Сохти хоҷагӣ.

Кори амалии 14. *Оид ба самтҳои асосии фаъолияти хоҷагии мамлакатҳои ҳудуди қўҳҳои Анд маълумот диҳед. Ин мамлакатҳоро дар харитаи тарҳӣ гузаронида шарҳ диҳед.*

БОБИ 6. МАТЕРИКИ АФРИҚО (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Африқо

Мавқеи географии материки Африқо. Нуқтаҳои каноӣ. Тарҳи сохилҳои материк. Баҳру уқёнусҳое, ки материкро иҳота кардаанд. Таърихи тадқиқоти материк. Кашфи Африқо дар давраи қадим.

Кашфиёт дар асрҳои миёна. Тадқиқотҳо дар асри XIX ва аввали асри XX.

Сохти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии Африқо. Сохти геологӣ материк. Минтақаҳои платформа ва чиндоршавӣ дар қаламрави Африқо. Хусусиятҳои релефи Африқо. Ҷамворихо ва минтақаҳои кӯҳсори материк. Сарватҳои табиӣ.

Иқлими Африқо. Омилҳои иқлимҳосилкунандаи материк. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ (экваторӣ, субэкваторӣ, тропикӣ ва ду минтақаи субтропикӣ). Таъсири иқлим ба фаъолияти хоҷагии аҳоли. Харитаи иқлими материк.

Обҳои дохилии материкҳои Африқо. Хусусияти обҳои дохилии материкҳои Африқо. Дарёҳо. Низоми асосии дарёҳо. Дарёҳои калонтарини материк (Нил, Конго, Нигер, Замбезӣ). Шаршараҳо. Кӯлҳо. Аҳамияти дарё ва кӯлҳо.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣ материкҳои Африқо. Минтақаҳои арзию амудӣ ва паҳншавии зонаҳои табиӣ. Олами наботот ва ҳайвоноти зонаҳои табиӣ. Фаъолияти инсон дар зонаҳои табиӣ. Таъсири фаъолияти хоҷагии инсон ба зонаҳои табиӣ. Ҳифзи табиат.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материкҳои Африқо. Ҷойгиршавии аҳоли. Намояндаи наҷодҳо. Миллат ва халқиятҳо, тарзи зиндагӣ ва урфу одати онҳо. Харитаи сиёсии материк. Давлатҳо ва минтақаҳо. Мамлакатҳо ва гузаштаи мустамликавии онҳо.

Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ (ҶАҶ). Мавқеи географӣ. Ташаккулёбии ҶАҶ. Шароитҳо ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ. Сохти хоҷагӣ.

Ҷумҳурии Мисри Араб. Мавқеи географӣ. Таърихи таъсисёбии давлати Миср. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Фаъолияти хоҷагӣ.

Кори амалии 15. Бо истифода аз харитаи табиӣ оид ба боигарихи табиӣ Африқои Марказӣ маълумот диҳед. **16.** Аз харита ва атлас истифода намуда, интихобан оид ба фаъолияти хоҷагии яке аз давлатҳои Африқо маълумот омода намоед.

БОБИ 7. МАТЕРИКИ АВСТРАЛИЯ ВА УҚЁНУСИЯ (ОКЕАНИЯ) (5 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқот. Сохти геологӣ ва релйефи Австралия ва Уқёнусия. Австралия – материкҳои хурдтарин. Мавқеи географии материкҳои Австралия. Уқёнусия. Таърихи

тадқиқот. Сохти геологӣ. Релйефи материк. Пайдоиши релйеф ва ҷазираҳои Укёнусия. Шароит ва сарватҳои табиӣ.

Иқлим ва обҳои дохилии Австралия ва Укёнусия. Хусусиятҳои умумии иқлим. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Минтақаҳои сербориш ва камбориши материк. Обҳои дохилӣ. Дарёҳо ва кӯлҳо. Танқисии об дар материк. Обҳои зеризаминӣ.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Гуногунии наботот ва ҳайвонот. Зонаҳои табиӣ материк Австралия. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Наботот ва ҳайвоноти зонаҳои табиӣ. Намудҳои ҳайвоноти хоси Австралия. Дигаргун шудани табиати кишвар зимни фаъолияти хоҷагии инсон. Масъалаҳои ҳифзи табиат.

Аҳоли ва давлатҳо. Иттифоқи Австралия ва Зеландияи Нав. Австралия камаҳолитарин материк дар сайёраи Замин. Шумора ва ҷойгиршавии аҳолии материк Австралия. Аҳолии таҳҷой (аборигенҳо) ва муҳоҷирон. Халқу миллатҳои сокини материк. Давлатҳо дар материк Австралия ва Укёнусия. Иттифоқи Австралия. Фаъолияти хоҷагидорӣ. Зеландияи Нав. Табиат, иқлим сарватҳои табиӣ. Сохти хоҷагӣ.

Кори амалии 17. *Тавсифи муқоисавии табиат, аҳоли ва фаъолияти хоҷагии ду минтақаи Австралия (интиҳобӣ).*

БОБИ 8. МАТЕРИКИ АНКТАРТИДА (2 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти Антарктида. Антарктида материк Кутби Ҷанубии сайёра. Антарктида ва Антарктика. Мавқеи географӣ, масоҳат. Нуктаҳои канорӣ ва тарҳи сохилҳо. Қадом укёнусҳо материкро ихота намудаанд? Қашф ва тадқиқоти Антарктида. Нақши шахсони алоҳида дар тадқиқоти материк. Тадқиқоти ҳозираи материк Антарктида. Намояндаи Тоҷикистон дар ҳайати экспедицсияи тадқиқотии материк Антарктида.

Табиати материк Антарктида. Рӯйпӯши яхӣ дар материк. Сохти геологӣ ва релефи зери ях. Иқлими материк. Олами зинда.

Кори амалии 18. *Муайян намудани мақсади омӯзиши минтақаи қутби ҷануб. Таҳия намудани нақшаи истифодабарии сарватҳои табиӣ материк дар оянда.*

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донд: сохти геологӣ минтақаҳои гуногуни материкҳоро фарқ мекунад; минтақаҳои зилзила ва вулқонҳоро номбар карда, хусусияти онҳоро шарҳ медиҳад; шаклҳои асосии релефи материкҳоро мегӯяд, вобастагии шаклҳои релефро ба сохти

кишри замин фаҳмонида метавонад; оид ба сарватҳои зеризаминии материкҳо маълумот дода метавонад; барои ҳалли масъалаҳои таълимӣ аз харита ва дигар сарчашмаҳои маълумоти географӣ истифода мебарад; омилҳои иқлимҳосилкунанда ва минтақаҳои иқлимии материкҳоро номбар мекунад; хусусияти обҳои дохилии материкҳоро мефаҳмонад; шабакаҳои дарёии материкҳоро номбар карда, хусусияти онҳоро шарҳ медиҳад; хусусияти кӯлҳо, обанборҳо, каналҳо ва обҳои зеризаминии материкҳоро мефаҳмонад; аҳамияти обҳои дохилии материкро барои хочагии аҳоли медонад; масъалаи муҳофизати табиатро дар материкҳо шарҳ медиҳад; давлатҳоро вобаста ба хусусиятҳои хосашон муқоиса карда метавонад; давлатҳоро вобаста ба ҳайати миллӣ, динӣ ва ҷойгиршавии аҳоли муайян мекунад; давлатҳоро аз рӯйи тараққиёти хочагӣ ба гурӯҳҳо ҷудо намуда, тавсиф медиҳад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз харита материк ва қитъаҳои оламро нишон дода номбар кунад, мавқеи географии онҳоро шарҳ дода тавонад, баъзе хусусиятҳои фарқкунандаи материку қитъаҳо ва комплексҳои бузурги табииро тавсиф дода тавонад;
- дар харита объектҳои географии материкҳоро (кӯҳхакаторкӯҳҳо, пасти ва баландиҳо, ҳамвориҳо, платформаҳо, дарёҳо, кӯлҳо, обанборҳои бузург, баҳрҳо, халиҷу гулӯгоҳҳо, ҷазира ва нимҷазираҳо ва ғайра) нишон дода, аҳамияти онҳоро барои инсон гуфта тавонад;
- давлатҳоро номбар карда аз харита нишон дода тавонад;
- шароит ва сарватҳои табиӣ, самтҳои асосии фаъолияти хочагии аҳолии мамлакатҳои ҷудогоноро тавсиф, таҳлил ва шарҳ дода тавонад;
- оид ба таъсир ва тағйирёбии табиати материкҳо зери таъсири фаъолияти инсон мисолҳо оварда, маънидод карда тавонад.

ФАСЛИ III. ЗАМИН – ХОНАИ УМУМИИ МО (5 соат)

БОБИ 9. ТАБАҚАИ ГЕОГРАФИЙ (5 соат)

Хусусиятҳои табақаи географӣ. Табақаи географӣ-мачмӯи (комплексӣ) умумисайёравӣ. Сарҳадҳои Табақаи географӣ. Хусусиятҳо ва қонуниятҳои табақаи географӣ. Томияти табақаи географӣ. Ҳодисаи муназзамӣ дар табақаи географӣ.

Минтақавияти географӣ. Инкишофи бемайлони табақаи географӣ чун хусусияти асосӣ ва ҷудонашавандагии он.

Таъсири мутақобилаи табиат ва ҷамъият. Аҳаммияти сарватҳои табиӣ. Таъсири табиат ба шароити ҳаёти одамон. Тағйирёбии табиат дар натиҷаи таъсири ғайбӣ хоҷагии инсон. Ҳамкорӣҳои байналмиллалӣ дар самти истифодаи табиат.

Гузашта ва ояндаи Замин. Сайёраи мо чӣ тавр пайдо шудааст? Чӣ гуна ҳодисаи кӯҳпайдошавӣ ба шакли сатҳи Замин таъсир кард? Сайёраи моро дар ояндаи дур чӣ интизор аст? Чӣ гуна Замин пайдо шудааст? Ташаккули табақа (қабат)-ҳои Замин. Пайдоиши аввалин мавҷудоти зинда дар сайёраи Замин. Таъсири кӯҳпайдошавӣ ба табиати Замин. Ояндаи Замин.

Кори амалии 19. *Тавсифи географии маҳал: муайян намудани проблемаҳои экологӣ ва роҳҳои ҳифз ва беҳгардонии ҳолати муҳити зист; ёдгориҳои табиӣ ва маданӣ.*

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми “Табақаи географӣ”-ро шарҳ медиҳад; хусусиятҳои онро бо мисолҳо мефаҳмонад; комплекси табииро шарҳ дода, омилҳои ташаккули табиӣ онро мефаҳмонад; хусусиятҳо ва қонуниятҳои табақаи географиро медонад; хусусияти зонавии географиро медонад ва тавсиф медиҳад; сабабҳои вайроншавии мувозинати табиатро таҳлил намуда, оқибатҳои онро меҷӯяд; аҳамияти истифодаи оқилонаи сарватҳои табииро мефаҳмонад; чараҳои ташаккули табақаҳои Заминро шарҳ медиҳад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- давраҳои ташаккули муносибати инсонро бо табиат номбар карда тавонад;
- оид ба истифодаи сарватҳои табиӣ материкҳо ва уқёнусҳо маълумот дода тавонад;
- таъсири чараҳои кӯҳпайдошавиро ба дигаргуншавии табиати Замин фаҳмонад тавонад;
- чараҳои ташаккули табақаҳои Заминро шарҳ дода тавонад;
- замони пайдоиши аввалин мавҷудоти зиндари Заминро гуфта тавонад;
- ба сарчашмаҳои гуногун таърифи намуда, дар бораи ояндаи Замин ақидаҳои худро пешниҳод карда тавонад.

**Соҳтори умумии курси “Географияи материкҳо ва
укёнусҳо” барои синфи 7**

№	Номгӯи фослҳо ва бобҳо	Микдори соатҳои таълимӣ
1	Муқаддима. Географияи материкҳо ва укёнусҳо чиро меомӯзад?	1
Фасли I. Тавсифи умумии қурраи Замин (12 соат)		
Боби 1	Тавсифи умумии табиати материкҳо ва укёнусҳо	12
Фасли II. Тавсифи минтақавии қурраи Замин (50 соат)		
Боби 2	Тавсифи уқёнусҳо	5
Боби 3	Тавсифи материкҳо. Материки Авруосиё	12
Боби 4	Материки Амрикои Шимолӣ	10
Боби 5	Материки Амрикои Ҷанубӣ	10
Боби 6	Материки Африқо	10
Боби 7	Австралия ва Уқёнусия	5
Боби 8	Материки Антарктида	2
Фасли III. Замин – ҳонаи умумии мо (5 соат)		
Боби 9	Табақаи географӣ	5
Ҷамъ		72 соат

**БАРНОМАИ ТАЪЛИМИИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯИ
ТОҶИКИСТОН БАРОИ СИНФИ VIII**

(72 соат, ҳафтае 2 соат аз ин микдор 8 соат ба ихтиёри ҳуди
омӯзгор гузошта мешавад)

МУҚАДДИМА (1 соат)

Географияи Тоҷикистон, мақсад ва вазифаҳои он, системаи
илмҳои географӣ, шохаҳои фанни география, Географияи табиӣ ва
географияи иқтисодию иҷтимоии Тоҷикистон.

ДАВРАҲОИ РУШДИ ИЛМҲОИ ГЕОГРАФИЌ (4 соат)

Давраҳои инкишофи илмҳои географӣ. География дар замони
қадим, географияи асримиёнагӣ, давраи кашфиётҳои бузурги
географӣ, давраи нашъунамои илмҳои географӣ. Саҳми олимони
Шарқу рус ва тоҷик дар инкишофи илмҳои географӣ. Омӯзиши

табиат ва хоҷагии халқи Тоҷикистон дар нимаи дууми асри XIX, давраи Шӯравӣ ва дар замони истиқлолият.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- Мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни Географияи Тоҷикистон, қисмҳои он ва алоқамандии он бо дигар илмҳо;
- қонуниятҳои инкишоф ва ҷойгиршавии унсурҳои комплекси табиӣ (релеф, боигариҳои табиӣ, иқлим ҳок олами наботот ва ҳайвонот);
- қонуниятҳои тараққиёт ва ҷойгиршавии унсурҳои комплекси истеҳсоли мамлакат (аҳоли, саноат, кишоварзӣ, сохтмону савдо, нақлиёт, молҳои истеъмоли халқ ва соҳаи хизматрасонӣ)

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- Дар ҳаёти ҳаррӯзаи худ оиди истифодаи оқилонаи табиат ва муҳофизати он маҳорат ҳосил намояд;
- Ба омӯзиши фанҳои географияи табиӣ ва иқтисодӣ сарфаҳм раванд;
- Хусусиятҳои давраҳои географияи қадим, асримиёнагӣ, кашфиётҳои бузурги географӣ ва инкишофи илми географияро дар замони ҳозира фарқ карда тавонад.

**БОБИ I.
ГЕОГРАФИЯИ ТАБИИИ ТОҶИКИСТОН**

§ 1. ТАВСИФИ УМУМӢ

Мавзӯи 1. Мавқеи географӣ, сарҳад ва тақсимои маъмурӣ (1 соат)

Мавқеи географӣ, сарҳад, тақсимои маъмурӣ ва харита. Арзӯи табиӣ географӣ нуктаҳои канорӣ, мамлакатҳои ҳамсарҳад, намудҳои вақт, вақти маҳаллӣ, вақти минтақавӣ ва вақти декретӣ, ташаққули сарҳади ҷумҳурӣ, Осиёи Марказиро забт намудани Россия, тақсимои маъмурӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- Мафҳуми мавқеи географӣ ва харитаро шарҳ дода тавонад, воҳидҳои маъмурии Тоҷикистон (вилоят, ноҳияҳои маъмурӣ, шаҳрҳо), мамлакатҳои ҳамсарҳад ва нуктаҳои канории Тоҷикистонро номбар карда тавонад;

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- Мавқеи географии Тоҷикистонро дар харитаи ҷаҳон, Авруосиё ва Осиё муайян намуда тавонад;
- Аз харитаи маъмурии Тоҷикистон мавқеи географии вилоят, ноҳия ва маҳалли худро нишон дода тавонад;
- мамлакатҳои ҳаммарзи Тоҷикистонро аз харита ёфта, нишон дода тавонад;
- Координатҳои нуқтаҳои канорӣ ва дар қадом арзҳо қойгир шудани Тоҷикистонро муайян намуда тавонад.

Мавзӯи 2. Харитаҳо, қор бо харита (1 соат)

Мазмун ва аҳамияти харитаҳои географӣ, тафовути харитаҳо аз рӯи миқёс, маводи иловагӣ, ҷамъбасти картографӣ, аломатҳои шартӣ, харитаҳои топографӣ, тасвир ва омӯхтани релеф дар харитаи топографӣ, тасвири релеф дар харитаҳои хурдмиқёс.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- гуногунии харитаҳоро аз рӯи мазмун ва миқёс шарҳода тавонад;
- аломатҳои шартиро шиносад, харитаҳои умумигеографӣ ва топографию хонда муқоиса ва шарҳ дода тавонад.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- харитаҳоро аз ҷиҳати мазмун ва миқёс ба гурӯҳҳо ҷудо намуда метавонад;
- харитаҳоро бо мақсади муайян дар ҳаёт истифода бурда метавонад;
- дар харита маҳали зист, ноҳия, вилоят ва мамлакатҳои худро ёфта, маънидод мекунад.

Мавзӯи 3. Солшумории геологӣ, релеф, сохти геологӣ ва сарватҳои зеризаминии Тоҷикистон (4 соат)

Солшумории геологӣ, вақти геологӣ, синну соли нисби ва мутлақи замин, минтақаҳои геосинклиналӣ ва платформҳо. Релеф ва сохти геологӣ, шаклҳои асосии релефи ҷумҳурӣ, хусусиятҳои хоси релеф, сохти геологӣ, сарватҳои зеризаминӣ. Сарватҳои зеризаминӣ, сарватҳои сузишворию энергетикӣ, канданиҳои фойданоки маъданӣ ва ғайримаъданӣ, ҷашмаҳои маъданӣ.

Кори амалӣ: Дар харитаи контури кайд кардани қаторкӯҳҳои асосӣ ва муҳимтарин қонҳои сарватҳои зеризаминӣ.

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои вақти геологӣ, қарн, платформа ва геосиклиналро шарҳ дода тавонад;
- қарнҳо, давраҳои геологӣ, давраҳои кӯҳпайдошавӣ, номи қаторкӯҳҳо, қуллаҳо, водихо, ағбаҳо, қонҳои сарватҳои зеризаминиро медонад;
- ба сохти геологӣ вобаста будани сарватҳои зеризаминиро дарк мекунад;
- аз кадом сарватҳои зеризамин бӣ будани Тоҷикистонро медонад.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз харита шаклҳои қалонтарини релеф (силсилакӯҳҳо, қаторкӯҳҳо, қуллаҳо, водихо ва ағбаҳо) ва қонҳои асосии сарватҳои зеризаминиро нишон дода метавонад;
- Ба арзиш ва дар ҳоҷагӣ истифода гардидани сарватҳои зеризаминии Тоҷикистон баҳо дода метавонад.

Мавзӯи 4 . Иқлим (1 соат)

Омилҳои иқлимпайдокунанда, тавсифи тақсимои ҳарорат ва боришот дар ҷумҳурӣ, намудҳои асосии иқлим ва аҳамияти он барои ҳоҷагии халқ. Иқлими вилоят (ноҳияи худ). Муҳофизати ҳавои атмосферӣ. Шароит ва сарватҳои иқлимии Тоҷикистон ва таъсири он ба фаъолияти ҳоҷагии инсон.

Қорҳои амалӣ: Таҳлили ҳелҳои иқлим. Мушоҳидаи вазъи ҳавои маҳалли худ дар давоми моҳ, сол, ҷамъбаст ва ҳулосабороӣ.

Хонанда бояд инҳоро донад:

- омилҳои асосии иқлим пайдокунандаро дар ҷумҳурӣ номбар кунад ва онҳоро донад;
- навъҳои иқлимо дар ҷумҳурӣ номбар ва тавсифи онҳоро донад;
- минтақаҳои иқлимӣ ва навъҳои бодҳои маҳаллиро донад.

Хонанда бояд, соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- номгуӣ ҷорабиниҳоро оид ба тоза нигоҳ доштани ҳавои муҳити атропоф гуфта метавонад;

- таъсири бодҳои маҳалиро дар тағйирёбии вазъи обу ҳаво (боришот, ҳарорат) муайян карда метавонад;
- дар майдончаи географӣ ва табиат мушоҳидаҳои метеорологиро гузаронида метавонад.

Мавзӯи 5. Обҳои дохилӣ (2 соат)

Мафҳуми обҳои дохилӣ. Дарёҳо. Ҳавзаи дарёҳо. Кӯлҳо ва хелҳои он (аз ҷиҳати пайдоиши ҳавза). Обҳои зеризаминӣ ва аҳамияти хоҷагии онҳо. Пиряхҳо ва шароити ташкилёбии онҳо. Аҳамияти пиряхҳо дар ғизогирии дарёҳо. Аҳамияти дарёҳои Тоҷикистон дар истехсоли нерӯи барқ ва обёрии сунъӣ. Обҳои дохилии вилоят (ноҳия)-и худ. Муҳофизат намудани обҳои дохилӣ. Проблемаи оби нушокӣ.

Кори амалӣ: Аз рӯи харита муайян кардани нишебии чараёни Сирдарё ва Панҷ. Дар харитаи контурии Тоҷикистон ҷудо кардани ҳавзаи дарёҳои Ому, Сир ва Зарафшон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- пиряхҳо ва аҳамияти онҳо, ҳавзаи ғизогирии дарёҳои Тоҷикистон, кӯлҳои калонтарин, хелҳои ҳавзаи кӯлҳо аз ҷиҳати пайдоиш, обанборҳо ва каналҳои калонтарин, обҳои зеризаминӣ, муҳофизати обҳои дохилиро донад;

- тағйирёбии иқлим ва таъсири он ба пиряхҳоро донад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз харитаи табиӣ ҳавзаи дарёҳоро ҷудо намуда метавонад;
- аз харита нишебии дарёҳои Ому, Сир ва Зарафшонро муайян намуда метавонад;
- роҳҳои истифода намудани обҳои зеризаминиро медонад ва дар амал татбиқ карда метавонад.

Мавзӯи 6. Ҳок ва захираи замин (2 соат)

Тавсифи умумии ҳок. Навъҳои ҳок ва фарқияти ҳосилнокии онҳо. Паҳншавии намудҳои ҳок. Кадастри замин. Мелиоратсияи замин. Замини истифодашавандаи Тоҷикистон. Эрозияи ҳок, табдирҳои пешгирӣ кардани он. Ҳокҳои ҳудуди вилоят ва ё ноҳияи худ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

-мафҳумҳои хок, гумус, кадастри замин ва эрозияи хокро шарҳ дода, донад;

- навъҳои хоки Тоҷикистонро донад;

-роҳҳои ҳосилнок гардонидани хокро донад;

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз ҷиҳати сохт ва ранг хокҳоро фарқ карда метавонад;

- роҳҳои пешгирии эрозияи хокро муайян карда метавонад;

- харитаи хокро хонда метавонад.

Мавзӯи 7. Олами наботот ва ҳайвонот (2 соат)

Ғуноғунии олами наботот. Паҳншавии олами наботот. Ғуноғунии олами ҳайвонот ва паҳн гардидани онҳо. Аҳамияти ҳоҷагии олами наботот ва ҳайвонот. Олами наботот ва ҳайвоноти вилоят (ноҳия)-и худ. Ҷорабиниҳо оид ба ҳифз ва барқарор намудани олами наботот ва ҳайвонот.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- ғуноғунии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистонро донад;

- хусусиятҳои ҳоси паҳншавии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистонро донад;

- намудҳои асосии наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистонро медонад;

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯи харита ғуноғуни ва паҳнгардии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистонро муайян намуда метавонад;

- аҳамияти олами наботот ва ҳайвонотро дар шароити Тоҷикистон шарҳ дода гуфта метавонад;

- роҳҳои аз нав барқарор кардан илоами наботот ва ҳайвонотро дар маҳали худ, дар амал татбиқ карда метавонад.

Мавзӯи 8. Минтақаҳои табиӣ (2 соат)

Сабаби пайдоиши минтақаҳои табиӣ. Минтақаҳои амудии Тоҷикистон: минтақаҳои биёбонию нимбиёбонӣ, минтақаи дашт, минтақаи беша, минтақаи субалпӣ ва минтақаи алпӣ.

Кори амалӣ: Аз рӯи харита тартиб додани тавсифи минтақаҳои табиӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- минтақаи табиӣ, минтақаҳои уфуқӣ ва минтақаи амуди ро медонад;
- фарқияти минтақаҳои табиӣ Тоҷикистонро медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯйи харита минтақаҳои табиӣ ро нишон дода метавонад;
- минтақаи табиӣ, уфуқӣ ва амуди ро номбар карда, шарҳ ва муқоиса карда метавонад;
- боигарӣҳои табиӣ кишвари худро дар фаъолияти хоҷагидорӣ истифода бурда метавонад.

Мавзӯи 9. Ҳодисаҳои ғайримуташаққили дар табиат. Муҳофизати табиат ва масъалаҳои экологӣ (2 соат)

Ҳодисаҳои ғайримуташаққили табиӣ. Мубориза бо ифлосшавӣ ҳаво, муҳофизат ва сарфаи об, эрозияи хок, мобориза бо зарарасонҳои зироат, харобшавӣ олами наботот ва ҳайвонот.

Қонуни «Муҳофизат ва истифодаи оқилонаи сарватҳои табиӣ Тоҷикистон», «Китоби сурх»-и Тоҷикистон, мамнӯъгоҳҳо, парваришгоҳҳо ва боғҳои миллӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- офатҳои табиӣ, ки дар Тоҷикистон рӯй медиҳанд, медонад;
- роҳҳои паст намудани хатари офатҳои табиӣ ро медонад;
- мафҳуми экологияро дониста, кишвари камзамин ва манбаи асосии обҳои Осиёи Марказӣ будани Тоҷикистонро медонад;
- зарурияти ҳифзи хоку обро дар минтақаро шарҳ дода сарфаҳм меавад;
- роҳҳои ба вучуд омадани ландшафтҳои антропогенӣ ро медонад;
- роҳҳои пешгирии вайроншавӣ табиатро донад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- ба оқибати ҷойгиршавӣ нодурусти корхонаҳои саноатӣ Тоҷикистон баҳо дода метавонад;
- ба сарчашмаҳои ифлосшавӣ обу ҳаво ва фарсудашавӣ хок сарфаҳм меавад;
- роҳҳои беҳтарини мобориза бар зидди ҳашароти зарарасонро интиҳоб карда метавонад.

Мавзӯи 10. Ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистон (8 соат)

Ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ, Зарафшон, Тоҷикистони Ҷанубу Ғарбӣ, Тоҷикистони Марказӣ, Помир. Мавқеи табиӣи географӣ. Сохти геологӣ, хусусияти релеф, ҷойгиршавии сарватҳои зеризаминӣ. Хусусияти иқлим, ҳок, олами наботот ва ҳайвонот. Сарватҳои табиӣ ва истифодаи онҳо. Муҳофизат ва тағйирёбии табиат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистонро медонад;
- сабаби ба ноҳияи табиӣ ҷудо намудани ҳудуди мамлакатро медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аз харита ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистонро нишон дода метавонад;
- иқлим, сарватҳои зеризаминӣ ва мавзӯҳои дигари географии ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистонро муайян карда метавонад;
- ноҳияҳои табииро муқоиса карда, тавсифи қисми онҳоро навишта ё гуфта метавонад;
- сабабҳои фарқияти табиати ноҳияҳоро шарҳ дода метавонад.

БОБИ II ГЕОГРАФИЯИ ИҚТИСОДӢ ВА ИҶТИМОИИ ТОҶИКИСТОН

Мавзӯи 11. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ (3 соат)

Шумора, афзоиши табиӣ ва ҳичрати аҳоли. Сокиншавӣ ва зичии аҳоли. Аҳолии шаҳр ва деҳот. Ҳаёти миллӣ ва иҷтимоии аҳоли Захираҳои меҳнатӣ. Истифодаи бурдани захираҳои меҳнатӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатии вилоят (ноҳия).Мушкилоти демографӣ.

Корҳои амалӣ:

Тартиб додани диаграммаи таносуби аҳолии шаҳр ва деҳот дар Тоҷикистон. Тавсифи шаҳрҳо аз рӯи мавқеашон дар ҳоҷагии халқ. Таҳлили афзоиши табиӣи аҳоли.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

-мафхумҳои афзоиши табиӣ, муҳоҷират, урбанизатсия, агрегатсия, зичии аҳоли, захираҳои меҳнатӣ, захираҳои меҳнатии ғаёл ва ғайриғаёлро донд.

- шумораи аҳолии ҷумҳурӣ, ҳаёти милли ва иҷтимоӣ , ҷойгиршавии аҳолиро донд.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

-барои истифодабарии пурраи захираҳои меҳнатӣ фикру ақидаҳои муфиди ҳудро пешниҳод намуда метавонад;

- омилҳои ба шумораи аҳоли таъсиркунадаро муайян намуда метавонад;

- афзоиши табиӣ, зичии аҳолиро муайян карда метавонад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ХОЧАГИИ ХАЛҚ

Мавзӯи 12. Давраҳои рушди хоҷагии халқ 2- соат

Инкишофи хоҷагии халқ то замони Шӯравӣ, дар замони Шӯравӣ ва замони истиқлолият. Қонуният ва самтҳои ҷойгиркунии истеҳсолот.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донд:

-мафҳуми хоҷагии халқ ва соҳаҳои онро донд;

-инкишофи хоҷагии халқро дар давраи то инқилоб, замони Шӯравӣ ва замони истиқлолият донд.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- таркиби хоҷагии халқи Тоҷикистонро шарҳ дода метавонад;

-хоҷагии халқи давраи Шӯравӣ ва давраи истиқлолиятро таҳлил карда, натиҷагирӣ карда метавонад;

- қонуният ва самтҳои ҷойгиркунии истеҳсолот шарҳ дода метавонад.

Мавзӯи 13. Саноат (6 соат)

Таркиби соҳаҳои саноат. Инкишофи саноат. Таъсири саноат ба муҳити зист.

Саноати вазнин. Саноати мошинсозӣ ва коркарди металл. Корхонаҳои махсусгардонидаи мошинсозӣ ва ҷойгиршавии онҳо. Саноати сӯзишворӣ энергетикӣ, аҳамияти энергетика дар пешрафти хоҷагии халқ. Таркиби соҳавии саноати сӯзишворӣ. Саноати нафт ва газ. Қубурҳои газкаш. Саноати ангишт. Қонҳои асосии ангишт ва баҳои иқтисодии онҳо.Электроэнергетика ва аҳамияти он дар инкишофи хоҷагии халқ. Оқилона истифода

бурдани сарватҳои энергетикӣ ва муҳофизати табиати атроф. Аҳамияти он дар пешрафти хоҷагии халқ. Саноати металлургияи ранга. Манбаҳои ашёи хом. Ҷойгиршавии корхонаҳои металлургияи ранга. Истеҳсоли маҳсулот. Таъсири корхонаҳои металлургияи ранга ба муҳити атроф.

Саноати химия, аҳамияти он дар хоҷагии халқ. Ҷойгиркунонии корхонаҳои он. Истеҳсоли маҳсулот.

Саноати чубкоркунӣ. Ҷойгиркунонии корхонаҳои саноати масолеҳи сохтмон ва истеҳсоли маҳсулот. Саноати вилоят (ноҳия)-и худ. Саноат ва муҳити зист.

Корҳои амалӣ: Тавсифи сарватҳои энергетикаи Тоҷикистон. Шарҳ додани таъсири манфии корхонаҳои саноати металлургияи ранга ва химия ба муҳити географӣ ва роҳҳои пешгирӣ намудани он.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- муҳимтарин соҳаи хоҷагии халқ будани саноатро донад;
- корхонаҳои калонтарини саноати вазнини Тоҷикистон, марказҳои он ва маҳсулоти истеҳсолкардаи онро донад;
- мафҳумҳои меҳнатталаб ва энергияталаб будани соҳаҳои хоҷагии халқро донад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- соҳаҳои саноатро гурӯҳбандӣ карда метавонад;
- маълумотҳоро таҳлил намуда, суръати тараққиёти соҳаҳои саноатӣ ҷумҳуриро таҳлил карда метавонад;
- ба вазъи фаъолияти корхонаҳои саноатӣ дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ баҳо дода метавонад;
- шаклҳои равобити истеҳсолии корхонаҳои саноатиро таҳлил карда метавонад.

Мавзӯи 14. Комплекси кишоварзию саноатӣ (6 соат)

Таркиби комплекси кишоварзию саноатӣ. Аҳамияти он дар хоҷагии халқ.

Кишоварзӣ асоси комплекси кишоварзию саноатӣ. Тараққиёти экстенсивӣ ва интенсивӣ. Обёрии замин. Соҳаҳои асосии зироаткорӣ (пахтакорӣ, анҷибарпарварӣ, тамоқпарварӣ, боғу тоқдорӣ, сабзавот ва зироатҳои ползӣ) ва чорводорӣ (говпарварӣ, гусфандпарварӣ, мурғпарварӣ, крмакпарварӣ, занбӯрпарварӣ,

аспарварӣ, мохидорӣ). Махсусгардонию ноҳиявии хоҷагии кишоварзӣ. Кишоварзии наздишаҳрӣ.

Саноати хӯрокворӣ (саноати консерваи меваю сабзавот, саноати равғани растанӣ, саноати гушту шир, саноати орд) . Базаи ашъи хоми саноатӣ хӯрокворӣ. Таркиби соҳавии саноати хӯрокворӣ. Соҳаҳои комплекси кишоварзии вилоят(ноҳия)-и худ. Кишоварзӣ ва муҳити зист.

Корҳои амалӣ: Аз рӯи нақшаи пешниҳодкардаи омӯзгор тавсиф намудани корхонаҳои маҳалли худ. Тавсиф намудани яке аз соҳаҳои махсусгардонии саноат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

-мафҳумҳои комплекси кишоварзӣю саноатӣ, экстенсивӣ, интенсивӣ, мелиоратсия ва ирригатсияро медонад ва шарҳ медиҳад;

-махсусгардонию соҳавӣ ва ноҳиявиро медонад;

-соҳаҳои комплекси кишоварзӣю саноатиро медонад;

- давлатӣ аграрӣ-индустриалӣ ё акси он будани Тоҷикистонро донад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

-роҳи интенсивӣ ва интенсивии тараққиёти кишоварзиро фарқ карда метавонад;

-байни даромади милли аз ҳисоби ККС ва саноат дар Тоҷикистон тафовут гузошта метавонад;

- соҳаҳои кишоварзӣю маҳалли худро тавсиф карда метавонад;

- аз рӯи маълумотҳои омор таносуби тараққиёти соҳаи растанипарварӣ ва чорводориро таҳлил намуда шарҳ дода метавонад.

Саёҳат (экскурсия) (1 соат)

Мавзӯи 15. Истеҳсоли молҳои истеъмолии халқ ва соҳаи хизматрасонӣ (2 соат)

Таркиби соҳавии комплекс. Манбаи ашъи хом. Аҳмияти комплекс дар хоҷагии халқ. Саноати сабук ва таркиби соҳавии он (саноати пахтазоакунӣ, абрешим, қолинбофӣ, кешбофӣ (трикотажӣ), саноати чармӯ пойафзол, чинибарорӣ ва кулолгарӣ. Соҳаи хизматрасонӣ (востаҳои алоқа, сохтумон, хоҷагии ҷангал, савдо ва хӯроки умумӣ, тандурустӣ, варзиш ва сайёҳӣ, маорифи халқ ва санъат).

Кори амалӣ: Тартиб додани схемаи коркарди пайдарҳамии нахи пахта ва пила дар комбинатҳои матоъҳои пахтагин ва абрешим.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- таркиби соҳавии комплекси истеҳсолкунандаи молҳои истеъмоли халқ ва соҳаи хизматрасонро донад;

- соҳаҳои саноати сабук, ки аҳамияти содиротӣ доранд медонад;

- саноати сабук ва ашёи хоми онро донад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- аҳамияти коркарди нахи пахта ва пилларо гуфта метавонад;

- оид ба инкишофи соҳаҳои хизматрасонии ҷумҳурӣ ва ноҳияи ӯ шаҳри худ мисолҳо оварда метавонад;

- ходимони илму санъати тоҷик, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд номбар карда метавонад;

- вазъи мактаби худ ва мактабҳои дигари ҷумҳуриро муқоиса намуда метавонад.

Мавзӯи 16. Нақлиёти Тоҷикистон (1соат)

Таркиби нақлиёт ва хусусияти хоси он. Аҳамияти нақлиёт дар ҳоҷагии халқ. Нақлиёти автомобилӣ. Таъсири шароити табиӣ ба сохтмони роҳи автомобилӣ. Роҳи оҳан, нақлиёти ҳавоӣ, обӣ ва қубурӣ. Боркашонии намудҳои нақлиёт. Нақлиёти вилоят (ноҳия)-и худ. Нақлиёт ва муҳити зист.

Кори амалӣ: Дар асоси нақшаи тартибдодаи омӯзгор тавсиф намудани яке аз роҳҳои автомобилгарди байни ноҳиявии ҷумҳурӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- намудҳои нақлиёт ва ҷиҳати хоси онҳоро донад;

- ба мазмуни калимаи «гиреҳи нақлиёти» шинос буда, аҳамияти онро барои ҳоҷагии халқ донад;

- аҳамияти шохроҳҳо ва нақбҳои шохроҳҳои бузурги ҷумҳуриро донад;

- сабабҳои рушд ёфтани нақлиёти автомобилро дар мамлакат медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- дар ҳаритаи тарҳӣ акс намудани роҳҳои нақлиёти автомобилӣ ва роҳи оҳани мамлакатро нишон дода метавонад;

- ба аҳамияти нақлиёт, ба хусус нақлиёти автомобилӣ дар хоҷагии халқ хумхурӣ баҳо дода метавонад;

- аҳамияти иқтисодии сохтмони шохроҳҳои нави автомобилгарди Душанбе-Хоруғ-Кулма- Қароқурумро барои давлатҳои Осиёи Марказӣ аз ҷумла Тоҷикистон баҳо дода метавонад.

Мавзӯи 17. Тараққиёти хоҷагии халқ Тоҷикистон дар оянда (1соат)

Вазифаҳои хоҷагии халқ ҷумхурий дар оянда. Рушди соҳаҳои муҳими энергетикӣ, мошинасозӣ, металлургия, саноати сабук, ККС ва инноватсия.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- самтҳои рушди муҳимтарини соҳаҳои хоҷагии халқро донад;
- нақши саноати энергетикӣ дар инкишофи иқтисодии мамлакат медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- марказҳои асосии ҷойгиршавии корхонаҳои саноатии ҷумхуриро дар харита нишон дода метавонад;
- бартариҳои асосии соҳаи энергетикаро дар рушди иқтисодии ҷумхури нишон дода метавонад.

БОБИ III.

ТАШКИЛИ МИНТАҚАВИИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ

Мавзӯи 18. Ноҳиябандии иқтисодӣ ва сиклҳои истеҳсоли (2 соат)

Тақсимои географӣ. Соҳаҳои махсусгардонида, соҳаҳои ёрирасон ва соҳаҳои хизматрасон. Ноҳияи иқтисодӣ. Нишондиҳандаҳои таҳассуси ноҳияҳои иқтисодӣ, соҳаҳои таҳассуси хоҷагии халқ Тоҷикистон.

Сиклҳои истеҳсоли- сикли пурра ва сикли нопурра. Сиклҳои ҳудудию истеҳсолии Тоҷикистон. Комплекси Ҳудудию Истеҳсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ.

Кори амалӣ: Дар харитаи тарҳӣ гузаронидани сарҳади Комплекси Ҳудудию Истеҳсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ. Таҳлили иқтисодӣ-географии он.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- тақсимои географии меҳнат, соҳаҳои махсусгардонида, соҳаҳои ёрирасон ва соҳаҳои хизматрасон, ноҳияи иқтисодӣ, методи сиклӣ, методи соҳавӣ, сикли пурра ва сикли нопурраро медонад;

- муҳимтарин соҳаҳои махсусгардонидашудаи Тоҷикистон ва маҳсулоти онҳоро медонад;

- сиклҳои истесолиро медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- ба саҳми Тоҷикистон дар тақсимои байналхалқии меҳнат баҳо дода метавонад;

- аҳамияти ташкили сиклҳои истесолиро дар пешрафти иқтисодии мамлакат дарк карда метавонад;

- сиклҳои пурра ва нопурраи истесолиро аз ҳам ҷудо карда метавонад

Мавзӯи 19. Тавсифи ноҳияҳои иқтисодии Тоҷикистон (7 соат)

Ноҳияи иқтисодии Суғд. Хусусияти мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва истифодаи захираҳои меҳнатӣ. Соҳаҳои махсусгардонида: пахтакорӣ, тамокукорӣ, тоқпарварӣ, боғдорӣ, кирмакпарварӣ. Чорводорӣро ширию ғушті. Саноати бофандагӣ, қолинбофӣ, хӯрокворӣ ва маъдан. Марказҳои асосии саноатӣ. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноҳияи иқтисодии Ҳисор. Мавқеи иқтисодӣ-географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли, захираҳои меҳнатӣ ва истифодаи бурдани онҳо. Соҳаҳои махсусгардонидаи саноати мошинсозӣ ва металлкоркунӣ, коркарди чуб, саноати истеҳсоли маснуоти сохтмон, истеҳсоли матоъҳои пахтагин, кешбофӣ (трикотаж), чарму пойафзол, равшанкашӣ. Соҳаҳои махсусгардонидаи кишоварзӣ: пахтакорӣ, чорводорӣ, боғдорӣ ва сабзавоткорӣ. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноҳияи иқтисодии Вахш. Мавқеи иқтисодӣ-географӣ. Тавсифи шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли, захираҳои меҳнатӣ ва истифодаи бурдани онҳо. Аҳоли, захираҳои меҳнатӣ таъмин будани ноҳия, базаи асосии пахтакорӣ (асосан пахтаи маҳиннах). Ситруспарварӣ. Чорводорӣ (қароқулпарварӣ).

Саноат: энергетика, химия, пахтадозакунӣ, равшанкашӣ, Марказҳои саноатӣ, муҳофизати муҳити зист. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноияи иқтисодии Кӯлоб. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва ҷойгиршавии он. Истифода бурдани захираҳои меҳнатӣ. Кишоварзӣ. Пахтакорӣ ва ғаллакорӣ чорводорӣ тараққиқарда.

Саноат: пахтатозакунӣ ва равғанкашӣ. Дурнамои тараққиёти хоҷагӣ, аз худ намудани дашти Данғара, муҳофизати хок ва эрозия.

Ноҳияи иқтисодии Рашт. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли, ҷойгиршавии он ва масъалаи истифода бурдани захираҳои меҳнатӣ. Чорводорӣ. Боғутоқпарварӣ ва сабзавоту картошка. Пешомади инкишофи хоҷагӣ.

Ноҳияи иқтисодии Бадахшони Кӯҳӣ. Мавқеи географӣ. Ҷиҳати ҳоси шароит табиӣ дар аз худ намудани қаламрав, ҷойгиршавии аҳоли ва тараққиёти хоҷагӣ. Захираҳои меҳнатӣ ва истифода бурдани онҳо. Чорводорӣ чарогоҳӣ, картошка, ҷиҳати ҳоси инкишофи саноат. Дурнамои тараққиёти хоҷагӣ ва масъалаи аз худ намудани сарватҳои табиӣ.

Кори амалӣ: Тавсифи иқтисодӣ географии яке аз ноҳияҳои иқтисодӣ аз рӯи нақшаи пешакӣ тартибдодашуда, дар харитаи контурӣ кашидани робитаи иқтисодии яке аз ноҳияҳои иқтисодӣ.

Саёҳат (1 соат)

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- фарқияти худудӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ қаламрави ҷумҳуро медонад;

- ноҳияҳои иқтисодии ҷумҳурӣ, хусусият ва дурнамои тараққиёти хоҷагии ҷумҳурии Тоҷикистонро медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- оид ба хусусиятҳои ҳоси ҳар як ноҳияи иқтисодии ҷумҳурӣ маълумот дода метавонад;

- ноҳияҳои иқтисодиро бо якдигар муқоиса намуда, таҳасуси хоҷагидорӣ онҳоро нишон дода метавонад.

-хусусиятҳои ҳоси тараққиёти ҳар як ноҳияи иқтисодии ҷумҳуриро муайян намуда метавонад;

-аз рӯи харита мавқеи географии ҳар як ноҳияи иқтисодиро муайян карда нишон дода метавонад.

Мавзӯи 20. Робитаҳои иқтисодии Тоҷикистон (1 соат)

Робитаи иқтисодии Тоҷикистон бо мамлакатҳои ҷаҳон ва ҳамсоя. Содирот ва воридот. Робитаҳои илмию фарҳангӣ. Минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавзӯи 21. Иқтисодиёти Тоҷикистон- комплекси ягонаи хоҷагии халқ (тақрори умумӣ) (1соат)

Муқоисаи хоҷагӣ ва аҳолии ноҳияҳои иқтисодии Суғд, Ҳисор, Вахш ва алокаи байни онҳо. Масъалаҳои асосии пешрафти хоҷагии ноҳияҳои иқтисодии Кӯлоб, Рашт ва Бадахшони Кӯҳӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- алокаи иқтисодии ҷумҳурӣ бо мамлакатҳои ҷаҳон ва ҳамсояро медонад;
- мақсади асосии истеҳсолоти моддӣ медонад;
- вобастагии баланд гардидани дараҷаи некуаҳволи халқ ба пешрафти истеҳсолот медонад.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- робитаи иқтисодии дохили ҷумҳуриро шарҳ дода метавонад;
- дар асоси манбаҳои гуногуни ахборот оид ба ноҳияҳои иқтисодии ҷумҳурӣ маълумот дода метавонад;
- таъсири ғайолияти хоҷагидориро ба табиати маҳал мушоҳида карда метавонад.

Мавзӯи 22.Таракқиёти хоҷагии халқи вилоят, ноҳияи худ (2 соат)

Таҷҳизоти таълимӣ

Коллексияи минералҳо ва ҷинсҳои кӯҳӣ. Кураи Замин. Моделҳо: теппаи буридашуда, боднамо, комплекси макетҳои сатҳи хушкӣ. Моделҳои серҳаракати гардиши ҷаҳонии об дар табиат. Асбобҳо барои гирифтани нақшаи маҳал ва гузаронидани саёҳат. Харитаи табиӣ: харитаи табиӣ нимкураҳо, Харитаи табиӣ ва иқтисодии Тоҷикистон, харитаи контурӣ, топографӣ, соҳти геологӣ, наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистон, атласи мактабӣ барои синфи VIII, суратҳои симои ҳодисаҳои мухталифи табиат ва ҷадвали маълумотҳо.

Харитаи иҷтимоию иқтисодӣ. Харитаи сиёсии нимкураҳо. Тақвими мушоҳидаи обу ҳаво. Маводи ба сурат гирифтаи тақсимшаванда. Диапозитивҳо: Атмосфера. Обҳои хушкӣ.

Диafilмҳо: нақшаи маҳалро чӣ тавр бояд тартиб дод? Шаклҳои сатҳи хушкӣ. Аҳамияти пирахҳо, дарёҳо, кӯлҳо, обанборҳо, каналҳо барои инсон ва истифодаи онҳо дар хоҷагии ҷумҳурӣ. Муҳофизати муҳити зист.

Кинопорчаҳо: Зилзила, Пирахҳо дар кӯҳсор. Кӯлҳо. Дарёҳои ҳамворӣ. Дарёҳои кӯҳсор. Остона ва шаршараҳо.

Кинофилм: Мо чаро Тоҷикистонро аз нигоҳи географӣ меомӯзем?

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИИ ФАННИ ГЕОГРАФИЯИ ИҚТИСОДИЮ ИҶТИМОИИ ҶАҶОН БАРОИ СИНФИ IX

(36 соат, ҳафтае 1 соат)

МУҚАДДИМА (1 соат)

Фанни географияи иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷаҳон мавзӯи омӯзиш. Хусусияти хоси дигаргуншавии сиёсӣю иқтисодӣ ва илмию техникии ҷаҳони муосир. Тавсифи иқтисодӣ-географии ҷаҳон, шароит ва сарватҳои табиӣ ҷаҳон, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, сохти хоҷагии ҷаҳон ва масъалаҳои умумиҷаҳонии инсоният.

БОБИ I. ХАРИТАИ СИЁСИИ ҶАҶОН (3 соат)

Мафҳуми “харитаи сиёсии ҷаҳон”. Давраҳои ташаккули ба ҳаритаи сиёсии ҷаҳон. Заволи системаи мустамликадорӣ. Мавқеи мамлакатҳои озода дар сиёсати ҷаҳон. Тағйироти сифатӣ ва миқдорӣ дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Давлати наҷонаи асосии харитаи сиёсӣ. Худуд ва сарҳади давлатҳо. Сохти идоракунии давлатҳо. Шаклҳои сохтори давлатҳо. Аломатҳои типологии давлатҳо. Меъёрҳои асосии типологӣ. Намунаи давлатҳои асосӣ. Географияи сиёсӣ ва тавсифи геополитикии давлатҳо. Созмонҳои сиёсии ҷаҳон. СММ, Блокҳои ҳарбӣ. Ҳамкорӣ ва паст намудани шиддати байналмиллалӣ.

Кори амалии № 1. Тавсифи мавқеи сиёсӣю географии мамлакати алоҳида (мувофиқи интиҳоби омӯзгор).

Кори амалии № 2. Истифодаи намудани маълумотҳои гуногуни омӯрӣ аз ҷиҳати шакл ва мазмун: коркард, таҳлил ва баррасӣ намудани онҳо дар шакли харитаҳои географӣ ва картографӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда:

Хонанда бояд инҳоро донанд: зарурати омӯзиши фанни географияи иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷаҳон. Марҳилаҳои ташаккули ба ҳаритаи сиёсии ҷаҳон, таъсири кашфиётҳои бузурги географӣ ба харитаи сиёсии ҷаҳон, сабабҳои таърихӣю сиёсии тағйирёбии харитаи сиёсии ҷаҳон, айни замон дар харитаи сиёсии ҷаҳон ҷӣ дигаргунӣҳо ба амал омад; харитаи сиёсии ҷаҳон, баъди ҷанги дуҷуми ҷаҳон ва тағйироти таркибии он дар ин давра; гуруҳбандии мамлакатҳоро аз ҷиҳати мавқеи географӣ, масоҳат, аҳоли ва тараққиёти иқтисодию иҷтимоӣ.

Хонанда бояд инҳоро аз худ кунад: харитаи сиёсӣ дар давраи қадим, асрҳои миёна, нав ва наватарин, сохтори сиёсии давлатҳо дар давраҳои гуногуни таърихӣ, таснифот давлатҳо воҷаста ба

хусусиятҳои географӣ-сиёсӣ, гурӯҳбандии давлатҳо; блокҳои ҳарбӣ, ҳамкорӣ ва паст намудани шиддати байналхалқӣ, системаҳои давлатдорӣ, задухурдҳои минтақавӣ, пешгирии паҳншавии яроки ядрой, васеъшавии блоки ҳарбии НАТО, сохтори давлатдорӣ.

- **Хонанда бояд бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:**
- харитаи сиёсии ҷаҳонро истифода бурда тавонад;
- мамлакатҳо аз рӯи нақшаи муайян тавсиф намуда тавонанд;
- ахбори оммавино сарфаҳм рафта, дуруст истифода барад.

БОБИ II. ТАБИАТ ВА НАҚШИ ИНСОН ДАР ҶАҶОНИ МУОСИР (10 соат)

Зарурияти донистани географияи замон гузашта. Ибтидои аз худ намудани саёраи Замин аз ҷониби инсон. Методҳои илмӣ барқарор намудани гузаштаи муҳити географӣ: усули тавсифи географӣ, усули картографӣ, усули геохимиявӣ, усули геофизикӣ, усули генетикӣ. Ойкумен. Васеъшавии сарҳади ойкумен. Тағйирёбии хусусиятҳои алоқаи инсон бо муҳити зист дар тури таърихи мавҷудияти он. Ҳоҷагии азхудкунӣ ва истехсолӣ. Инқилоби кишоварзӣ. Васеъшавии миқёси принсипи “ҷамъият-муҳити табиӣ” дар асрҳои миёна. Инқилоби саноатӣ – ҷаҳиши сифатӣ дар азхудкунӣ табиат. Инқилоби илмӣ-техникӣ. Миқёси муосири азхудкунӣ саёра. Аз худ намудани ҳудуд ва акваторияҳои нав. Аз ландшафти табиӣ ба ландшафти маданӣ. Ландшафти антропогенӣ. Ҷусту ҷӯи роҳҳои нави муносибати инсон бо табиат.

Сарватҳои табиӣ. Нақши сарватҳои табиӣ дар ҳаёти ҷамъият. Иқтисоди сарватҳои табиӣ. Таснифоти сарватҳои табиӣ. Ҳудудҳои аз сарватҳои табиӣ таъминбуда. Хусусиятҳои истифодабарии намудҳои гуногуни сарватҳои табиӣ. Ҳудуди сермахсул. Истифодаи технологияи сафакоронаи сарватҳои табиӣ ва манбаҳои энергия.

Канданиҳои ғойданок. Сарватҳои минералӣ. Конҳои канданиҳои ғойданок. Канданиҳои ғойданоки сӯзишворӣ. Бо сӯзишворӣ таъмин намудани минтақаҳо ва мамлакатҳои ҷаҳон.

Канданиҳои ғойданоки маъданӣ ва ғайри маъданӣ. Таъмин будани мамлакат ва минтақаҳои ҷудоғонаи ҷаҳон бо ин ва он намуди сарватҳои табиӣ. Азхудкунӣ комплекси канданиҳои ғойданок.

Захираи замин. Фонди замини ҷаҳон. Сохтори захираи замини ҷаҳон. Заминҳои кишоварзӣ. Мавҷуд набудани имконияти

васеънамоии майдони заминҳои кишт дар саёра. Заволёбии қабати хок, миқёси онҳо. Беҳтаркунии ҳосилхезии хок.

Захираҳои обӣ. Паҳншавии об дар гидросфера. Нақши об дар ҳаёти инсон. Тафовути таъмин будан бо об дар мамлакатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон. Таъмин будан бо об. Истеъмол ва истифодаи об дар ҷаҳон. Истифодабарандагони асосии об дар дунё. Норасоии обро чигуна бояд бартараф намоем. Захираҳои гидроэнергетикӣ.

Захираи ҷангал. Захира ва ҷойгиршавии ҷангалзор. Нақши ҷангалзор дар сайёра. Минтақаҳои ҷангалӣ. Бо ҷангалзор таъмин будани минтақа ва мамлакатҳои ҷаҳон. Истифодабарии ҷангалзор. Заволёбии ҷангалзор. Буридан ва нобудсозии майдони ҷангалзор. Барқарорсозии ҷангалзор.

Укёнуси ҷаҳонӣ. Нақши Укёнус дар ҳаёти инсоният. Сарватҳои биологӣ, минералӣ, энергетикӣ. Марикултура ва аквакултура. Сарватҳои тунукобаи континенталӣ. Захираҳои энергетикӣ Укёнуси ҷаҳон. Проблемаҳои истифодабарии сарватҳои укёнуси олам. Роҳҳои самаранок истифодабарии онҳо.

Сарватҳои агроиклимӣ, ғайри анъанавӣ ва рекреатсионӣ. Захираҳои агроиклимӣ. Энергияи бод, Офтоб, қарри Замин. Бартарияти захираҳои энергетикӣ ғайрианъанавӣ. Захираҳои рекреатсионӣ.

Самаранок истифодабарии табиат чист? Намудҳои истифодабарии табиат. Худудҳои махсус ҳифзшавандаи табиат. Сиёсати экологӣ. Рушди устувор. Алоқамандии истифодабарии табиат ва рушди устувори ҷомеа.

Кори амалии № 3. Таҳлил намудани таъмин будан бо сарватҳои табиӣ ягон минтақа ё мамлақати алоҳидаи ҷаҳон (интиҳобан).

Кори амалии № 4. Тавсифи соҳаҳои саноати ҷаҳон (интиҳобан) аз рӯи нақша.

Кори амалии № 5. Дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) гузаронидани марказҳои муҳимтарини истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда:

Хонанда бояд инҳоро донад: давраҳои азхудкунии Замин аз ҷониби инсоният, тағйирёбии хусусиятҳои алоқаи инсон ба табиат, муҳимтарин сарватҳои табиӣ ҷаҳон ва хусусиятҳои истифодабарии онҳо, зарурияти тағйир додани муносибати таъсири инсон ба табиат ва сарватҳои табиӣ, хусусиятҳои инқилоби илмӣ-техникӣ, мафҳуми «истифодабарии табиат», шаклҳои истифодабарии табиат, фарзияи рушди устувори ҷомеа.

Хонанда бояд инҳоро аз худ кунад: сабаби нобаробар тақсимшавии сарватҳои табиӣ дар қураи Замин, зиёдшавии

майдони ботлоку шуразамин дар чист, биёбоншавӣ, пешгирии талафи заминҳои кишт, нобаробар тақсимшавии оби нушокӣ, норасоии он, ифлосшавии манбаҳои об, бешзор ва инсон, ноҳияҳои бочангал таъмин ё камбағал, мавқеи укёнуси ҷаҳонӣ дар ҳаёти инсон, истифодаи захираҳои он, сахми иқлим дар кураи Замин, дигаргуншавии иқлим ва сабабҳои он, захираҳои рекреатсионӣ ва аҳамияти онҳо.

Хонанда бояд бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил ва муқоиса намудани мавод ва маълумотҳо, муайян намудани сатҳи бо сарват таъмин будани мамлакатҳои алоҳидаи ҷаҳон, сарфакорона ё исрофкорона истифодабарии сарватҳои табиӣ, захираҳои замин, об, ҷангал укёнуҳои ҷаҳонӣ, сарватҳои иқлимӣ кайҳонӣ, рекреатсионӣ ҷаҳон, қитъаҳои олам ва давлатҳои алоҳида, ҳулосагирӣ карда тавонад;

- аз захираи сарватҳои табиӣ таъмин будани ноҳияҳои алоҳидаро тасвир намоянд; дар зимни матни китоби дарсӣ ва маълумотҳои матбуоти даври тарзҳои гуногуни истифодаи табиатро тавсиф намоянд;

- манбаҳои ифлоскунандаи муҳити зистро муайян намуда, оид ба роҳҳои ҳалли проблемаҳои олудашавии муҳити зист ҳулосагирӣ намуда тавонад.

БОБИ III. ГЕОГРАФИЯИ АҲОЛИИ ҶАҲОН (4 соат)

Аҳоли – қувваи истехсолкунандаи ҷамъият. Бозтавлиди (таҷдиди) аҳоли. Шаклҳои бозтавлиди аҳоли. Афзоиши аҳоли. Нобаробар афзудани аҳоли дар минтақаҳои алоҳидаи рӯи замин. Миқдори аҳолии ҷаҳон. “Таркиши демографӣ”, “Бӯҳрони демографӣ”. Сиёсати демографӣ. Ҷорабиниҳои сиёсати демографӣ. Таркиби аҳоли (ҳайати наҷодӣ, милли (эникӣ), динӣ ва ғайра). Ҳалли масъалаи милли дар мамлакатҳои гуногун. Географияи динҳо. Нобаробар ҷойгир шудани аҳоли дар сатҳи хушкӣ ва сабабҳои он. Маскуншавии аҳоли. Аҳолии шаҳр ва деҳот. Урбанизатсия ҳамчун ҷараёни умумиҷаҳонӣ, географияи он. Географияи муҳоҷирати аҳоли. Сабабҳои муҳоҷират. Аҳамияти муҳоҷират. Эмигрантсия ва иммигрантсия. Муҳоҷирати дохилӣ ва берунӣ.

Кори амалӣ 6. Муайян намудани сатҳи таъмин будани минтақаҳои бузург ва давлатҳои калонтарн бо захираҳои меҳнатӣ.

Кори амалӣ 7. Арзёби намудани хусусиятҳои сатҳ ва сифати зисту зиндагонии аҳолии минтақа ва мамлакатҳои гуногуни ҷаҳон (мувофиқи талаби омӯзгор).

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои аҳоли, шумора, афзоиши табиӣ, муҳоҷират, урбанизатсия, агломератсия, зичии аҳоли, захираҳои меҳнатӣ, захираҳои меҳнатии ғайрифаъл ва ғайрифайл, ҷойгиршавии аҳоли. Ҳаёати миллий, наҷодӣ, динӣ, синфӣ ва сабабҳои пайдоиши онҳо. Ҷойгиршавии аҳолии ҷаҳон, аҳолии шаҳр ва деҳот, мафҳуми урбанизатсия, агломератсия, мегаполис. Муҳоҷират чист, шаклҳои муҳоҷират, сабабҳои муҳоҷират, аҳолии қобили меҳнат, сину соли қобили меҳнат, дараҷаи таҳасусӣ, маълумотноки ва хизматрасони тибии аҳоли. Муҳоҷирати аҳоли, муҳоҷирати меҳнатӣ, дараҷаи маълумотноки ва таҳасусии муҳоҷирон, ихроҷи хирад.

Хонанда бояд инҳоро аз худ кунад: омилҳои асосие, ки боиси афзоиши аҳоли мегарданд, сиёсати демографӣ, ҳаёати ҷинсӣ ва синну солии аҳоли, мазмуни мафҳумҳои “таркиби демографӣ”, “бӯҳрони демографӣ” ва “сиёсати демографӣ”, ҳаёати синфӣ, сифати аҳоли, ҳаёати синусолии аҳоли; нишондихандаҳои тақсими наҷодӣ, гурӯҳи забонҳо, сабабҳои паҳншавии онҳо, умумияти этникӣ, таснифоти халқҳои ҷаҳон, дин ва тамадуни ҷаҳонӣ; сабаб ва омилҳои нобаробар ҷойгиршавии аҳоли, мамлакатҳои сараҳоли ва камаҳолии дунё, мавқеи шароит ва сарватҳои табиӣ дар ҷойгиршавии аҳоли, урбанизатсия, субурбанизатсия, агломератсия, мегаполисҳо аз ҳудуд кунад, омилҳои бавҷуд омадани шаҳрҳои саноатӣ, сабабҳои мавҷудияти охияҳои қафомондаи зичаҳоли; хусусиятҳои фарқкунандаи мафҳуми аҳоли аз захираҳои меҳнатӣ, иммигрантсия аз эмигрантсия, сину соли захираҳои меҳнатӣ, ҳичрати ақлухирад киро ғоида дораду киро зиён, ғоидаи асосиаш дар чист.

Хонанда бояд бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил намудани таркиби миллий, синусоли, дараҷаи афзоиши табиӣ ва механикӣ, таҷдиди аҳоли, таркиби демографӣ дар мамлакатҳои ҷаҳон тавонад;

- ҳулосагири оид ба тақсими наҷодӣ, гурӯҳи забонҳо, сабабҳои паҳншавии онҳо, умумияти этникӣ, таснифоти халқҳои ҷаҳон ва таҳлилу муқоиса намудани онҳо;

- таҳлил намудани диаграмма ва картодиаграммаҳо оид ба аҳолии шаҳр ва деҳот, дар харита ёфта тавонистани агломератсияҳо ва мегаполисҳои калонтарини дунё ва муқоиса намудани онҳо;

- таҳлил намудани таркиби синусолии аҳоли, дараҷаи иммигрантсия ва эмигрантсия дар ҷаҳон, мамлакатҳои воридшавӣ ва

хориҷшавии муҳочирон. таҳлили оморӣ самаранок истифодабарии захираҳои меҳнатӣ дар мамлакатҳои ҷудогона.

БОБИ IV. ИНҚИЛОБИ ИLMҲ-ТЕХНИКӢ ВА ХОЧАГИИ ЧАӢОН (2 соат)

Инқилоби илмӣ-техникӣ. Хоҷагии ҷаҳон, марҳалаҳои ташаккул ва инкишофи хоҷагии умумиҷаҳонӣ. Мафҳуми хоҷагии ҷаҳонӣ. Тақсимои байналхалқии географии меҳнат. Ҳамгироии (интегратсия) байналхалқии иқтисодӣ. Географияи савдо ва сайёҳии байналхалқӣ. Хоҷагии ҳа{онb дар давраи инқилоби илмӣ-техникӣ. Мафҳуми инқилоби илмӣ-техникӣ. Роҳҳои инкишофи илмӣ-техникӣ дар замони ҳозира. Хусусиятҳои хоси инқилоби илмӣ-техникӣ ва таъсири он ба таркиби соҳавӣ ва ҷойгиршавии истеҳсолот. Пайдоиши омилҳои нави ҷойгиркунонии истеҳсолот.

Кори амалӣ 8. Таъсифи муқоисавии омилҳои муҳимтарини ҷобачогузори кувваҳои истеҳсолкунанда.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои хоҷагии ҷаҳонӣ, тақсимои байналхалқии географии меҳнат, ҳамгироии иқтисодӣ, таркиби соҳавӣ ва минтақавии хоҷагии ҷаҳон; инқилоби илмӣ-техникӣ чӣ маъно дорад, ба сохтори хоҷагии ҷаҳонӣ чӣ таъсир мерасонад, мафҳуми инқилоби илмӣ-техникӣ, инқилоби илмӣ-техникӣ ҳамчун омил ташкили ҳудудии истеҳсолот, тафовути мафҳумҳои “инкишофи илмӣ-техникӣ” ва “инқилоби илмӣ-техникӣ”;

Хонанда бояд инҳоро аз худ кунад: омил ва шароитҳои пайдоиши хоҷагии ҷаҳонӣ, шароитҳои табиӣ-географӣ ва соҳаҳои таҳасусии мамлакатҳои ҷаҳон, асоси ҳамгироии иқтисодӣ дар ҷист, хоҷагӣҳоро кадом омилҳо боҳам мепайванданд, хоҷагии ҷаҳонӣ ҳамчун системаи ягона; таъсири ИИТ дар пешрафти истеҳсолот, соҳаҳое, ки дар шароити ИИТ бо суръати баланд тараққи мекунанд, паст шудани нақши захираҳои табиӣ дар давраи ИИТ, соҳаҳои инноватсионии ҳозира;

Хонанда бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил ва муқоиса намудани таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ, ҳулосагирӣ намудан оид ба ҳамгироии иқтисодӣ, ширкатҳои байналмилалӣ ва муайян намудани аҳамияти онҳо. муқоиса намудани давраҳои руштии мамлакатҳои дунё дар давраи ИИТ мавҷуд буданди захираҳои зиёди энергетикӣ.

БОБИ V. ГЕОГРАФИЯИ СОҶАҲОИ ХОҶАГИИ ҶАҲОН (11 соат)

Географияи соҳаҳои саноати ҷаҳон, таснифоти соҳаҳои саноат. Саноати маъдани кӯҳӣ. Саноати Энергетикӣ, соҳаҳои сӯзишвории энергетикӣ- саноати нафт, газ, ангишт, соҳаҳои саноати энергетикӣ ғайри анъанавӣ (алтернативӣ). Саноати маснуотбарорӣ - саноати металлургия, мошинсозӣ, саноати химия, ҷангал ва селюлозаю қоғаз, саноати сабук ва ҳӯрокворӣ хусусияти асосии хойгиршавии онҳо, ноҳияҳои калонтарини саноати ҷаҳон. Саноат ва муҳити зист.

Географияи кишоварзӣ. Зироатчиӣ –соҳаҳои асосӣ. Растаниҳои ғайриҳӯрока.Чорводорӣ- соҳаҳои асосии он. Саҳми соҳаҳои кишоварзӣ дар истеҳсолоти моддӣ. Кишоварзӣ ва муҳити зист.

Географияи нақлиёти ҷаҳон. Нақлиёт ва ИИТ. Нақлиёти хушкгард. Нақлиёти обӣ. Нақлиёти ҳавоӣ. Нақлиёт ва муҳити зист. Соҳаҳои хизматрасонӣ.

Робитаҳои иқтисодии берунӣ, шаклҳои он.Савдои байналмиллалӣ. Сармоябарорӣ (ҳаракати сармоя). Туризм байналхалқӣ. Ҳамгироии иқтисодӣ.

Кори амалӣ 9. Тартиб додани тавсифи иқтисодӣ-географии яке аз соҳаҳои (интихобан) саноати ҷаҳон.

Кори амалӣ 10. Мамлакатҳои содиркунандаи намудҳои асосии маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ ва ашёи хом ва ноҳияҳои туризм байналмиллалӣ ва истироҳатӣ, давлатҳои, ки фаъолиятҳои хизматрасонии бонкӣ ва дигар хизматрасониҳоро амалӣ менамоянд муайян кунед. Онҳоро дар харитаи сатҳӣ гузаронед.

Кори амалӣ 11. Самтҳои асосии савдои ҷаҳонӣ, омилҳои муайянкунандаи соҳаҳои таҳассуси байналмиллалӣ давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳонро муайян кунед.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: соҳаҳои хоҷагии ҷаҳонӣ, саноат, саноати сузишворӣ-энергетикӣ, нафт, газ, ангишт, саҳми ин соҳаҳои саноат дар пешрафти хоҷагӣ; соҳаҳои саноати маснуотбарорӣ - металлургия, мошинасозӣ, химия, саноати ҷӯбкоркунӣ, сементбарорӣ, сабук ва ҳӯрокворӣ, ширкатҳои калонтарини истеҳсолӣ, мамлакатҳои асосии захираҳои маъдани оҳан, ангишт, металҳои ранга ва истеъмолкунанда-гонии онҳо, таъсири корхонаҳои саноати ба муҳити атроф, мафҳумҳои меҳнатталаб ва металталабро донад. саҳми кишоварзӣ дар истеҳсолоти моддӣ ва ҷомеа, соҳаҳои кишоварзӣ, кишоварзӣ ва

таъминоти озуқаворӣ, таъсири кишоварзӣ ба муҳити зист;нақши нақлиёт дар таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ, соҳаҳои нақлиёт дар ҷаҳон, омилҳои рушд ва ё монеаҳо, нақлиёт ва муҳити атроф, муносибатҳои иқтисодии байналхалқӣ;

Ҳонанда бояд инҳоро аз худ кунад: сохтори хоҷагии ҷаҳонӣ, сабабҳои рушд ва таназули соҳаҳои гуногуни хоҷагӣ дар давраҳои таърихӣ, нақши соҳаи сузишворӣ-энергетики дар таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, ки дорои илмталаб, маҳсолахталаб; ҷойгиршавии иншоотҳои саноати маҳсулотбарорӣ, рушти ин соҳаҳо дар мамлакатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, мамлакатҳое, ки ашёи хом истеҳсол мекунанд, мамлакатҳои маҳсулоти тайёр истеҳсолкунанда, ширкатҳои байналмилалӣ истеҳсолкунандаи маҳсулотҳои гуногуни саноатӣ, даҳгонаҳои пешсаф аз ҷиҳати истеҳсоли, муҳимияти соҳаҳои кишоварзӣ, географияи кишоварзӣ, мавқеи кишоварзи дар таркиби хоҷагии халқи мамлакатҳои дунё, моҳияти инқилоби сабз, роҳҳои интенсивӣ ва экстенсивии баландбардории ҳосилнокии маҳсулотҳои кишоварзӣ,таъминоти озуқаворӣ, даҳгонаҳои истеҳсолкунандаи пешсафи маҳсулоти кишоварзӣ; инкишофи нақлиёт, мавқеи нақлиётҳои роҳи оҳан, обӣ, ҳавой, автомобилӣ, кубури дар боркашонӣ ва мусофиркашонӣ, ҳисаи борашони дар намудҳои нақлиёт, таъсири нақлиёт ба муҳити зист, алоқаҳои берунаи мамлакатҳои ҷаҳон байни худ, аз ҷумла бо Тоҷикистон.

Ҳонанда бояд бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таркиби соҳавии хоҷагии халқ, саноати сузишворӣ, давлатҳое, ки захираҳои зиёди нефт, ангишт, газ доранд, дар харита ёфта тавонистани ҳавзаҳои калони ангишт, нефт ва газ дар ҷаҳон;

- муқоиса намудани давлатҳо аз руи дараҷаи мавҷудияти захираи ашёи хом ва истеҳсоли маҳсулот, ММД аз руи истеҳсоли маҳсулотҳои саноатӣ, сабабҳои рушд ё таназули ин соҳаҳоро муаян карда тавонистан, дар харита нишон дода тавонистани марказҳои асосии саноатӣ;

- таҳлил намудани нишондодҳои омории кишоварзӣ, муқоиса намудани давлатҳо аз рӯи шароитҳои табиӣ, заминҳои кишт ва ҷарогоҳҳо, майдони боғҳо ва истеҳсоли маҳсулоти зироати ва ҷорво;

- таҳлил ва муқоиса намудани боркашонӣ ва мусофиркашонӣ дар байни намудҳои нақлиёт ва мамлакатҳои ҷаҳон, дар харита нишон додани бандарҳо, фурудгоҳҳо ва давлатҳое, ки аз ҷиҳати гардиши бор ва мусофиркашонӣ мавқеи аввалро ишғол мекунанд.

БОБИ VI. МАСЪАЛАҲОИ УМУМИЧАҲОНИИ ИНСОНИЯТ (3 соат)

Сар задани масъалаҳои умумичаҳонӣ. Таснифоти масъалаҳои умумичаҳонӣ. Масъалаҳои энергетикӣ ва ашъи хом. Кафомонӣ, қашшоқӣ, беморӣ. Масъалаҳои озуқаворӣ. Солими ва дарозумрии аҳоли. Яроқпартоӣ ва муҳофизати сулҳ. Масъалаҳои экологӣ. Ҳифзи муҳити зист. Эффементи парникӣ. Укёнуи чаҳонӣ ва масъалаҳои он. Кайҳон ҳамчун муҳити глобалии инсоният. Бартараф кардани акибмонии иқтисодии мамлакатҳои рӯ ба инкишоф. Роҳҳои ҳалли онҳо дар мамлакатҳои гуногуни чаҳон.

Кори амалӣ 12. Харита ва атласи мактабиро истифода намудан ноҳияҳои асосии сар задани хатарҳои экологиро муайян намод. Вазъи экологии ин минтақаҳо шарҳ диҳед. Оид ба дигар масъалаҳои умумичаҳонии инсоният аз рӯи матни харита ва атлас маълумот диҳед.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба вучуд омадани масъалаҳои умумичаҳонии инсоният – масъалаҳои яроқпартоӣ ва муҳофизати сулҳ, экологӣ, демографӣ, озуқаворӣ, таъмин будан бо ашъи хом ва энергетикӣ, сабабҳои ба вучуд омадани масъалаҳои умумихаҳонии инсоният; мафҳуми масъалаҳои умумичаҳонӣ, проблемаҳои глобалӣ – масъалаҳои яроқпартоӣ ва муҳофизати сулҳ, экологӣ, демографӣ, озуқаворӣ, таъмин будан бо ашъи хом ва энергетикӣ, сабабҳои бавучуд омадани масъалаҳои глобалӣ.

Хонанда бояд инҳоро аз худ кунад: масъалаҳои глобалӣ кадомҳоянд, масъалаҳои глобалӣ ва таъсири мутақобилаи онҳо, хатарҳои ин масъалаҳо, вазъи экологӣ, вазъи демографӣ ва проблемаҳои глобалӣ, моҳияти масъалаҳои умумичаҳонии ва рӯзмара будани онҳо, вазъи экологии давлатҳо ва минтақаҳои чаҳон, роҳҳои ҳалли МУИ, созмонҳои умумичаҳонӣ ва нақши онҳо дар ҳал ва пешгирии ин ҳодисаҳо.

Хонанда бояд бояд дорои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил намудани масъалаҳои глобалӣ ва ҳулоса ва натиҷагирӣ намудани онҳо.

Ба матбаа_____2020 супорида шуд.
Ба чоп _____2020 иҷозат дода шуд.
Андозаи 60x84 ^{1/16}. Ҷузъи чопии шартӣ 3,5
Теъдод 4000 нусха.

Барнома дар Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои
дарсӣ, илмӣю методӣ Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудааст.

ш. Душанбе, к. Нисор Муҳаммад 13^а
Тел.: 227-48-09. E-mail: mmarkaz@list.ru